

11. SINIF COĞRAFYA DERS NOTLARI

BIYOÇEŞİTLİLİK

Bir bölgede bitki, hayvan türlerinin ve çeşitlerinin sayıca zenginliğine **biyoçeşitlilik** denir. Başka bir ifade ile canlı kürenin bir bölgesinde türlerin, genlerin, ekolojik olayların ve ekosistemlerin oluşturduğu bütüne **biyoçeşitlilik** denir.

Ekosistem: Belirli bir bölgede yaşayan ve birbirleri ile sürekli etkileşim içinde olan canlılar ile bunların cansız çevrelerinden oluşan doğal yapılara ekosistem denir.

Biyom: Birbirine benzer hayvan ve bitki türlerini bir arada barındıran bölgelere biyom denir.

Habitat: Aynı tür canlıların oluşturduğu topluluktaki bireylerin yaşam ortamlarına habitat (yaşam adresi) denir. Örneğin; Penguen habitatı kutuplar, Maymun ormanlar, vb

Biyosfer: Toprak, hava, su ve canlılardan oluşan yaşam alanına biyosfer denir.

Ekoloji: Canlıların çevreyle ve birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır.

Popülasyon: Belirli bir bölgede yaşamını sürdüren aynı türe ait bireylerin oluşturduğu topluluğa popülasyon denir.

Komünite: Belli bir bölgede yaşayan çeşitli türlere ait bireylerin oluşturduğu topluluklara komünite denir. Örneğin bir gölde bulunan kurbağalar, balıklar, bitkiler böcekler ve bakteriler o gölün komünitesini oluşturur.

Flora: bir bölgede yaşayan bitki türlerinin tümüne flora denir. Örneğin; Yağmur ormanları florası

Fauna: Belli bir bölgede yaşayan hayvan türlerinin tümüne fauna denir. Örneğin; savan faunası İklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri ve su kaynakları gibi coğrafi özelliklerin dünyanın her yerinde aynı olmaması, bitki ve hayvan türlerinin yeryüzüne dağılışında farklılığa neden olmuştur.

Canlıların bazıları karada, bazıları suda, bazıları da hem karada hem suda yaşamaktadır. Ekosistemi oluşturan cansız ortamlar ile canlıları oluşturan bitki, hayvan ve insanlar arasında sürekli bir etkileşim vardır. Canlılarla cansız varlıklar arasındaki ilişki, canlıların yeryüzüne dağılışını ve yaşam şekillerini etkilemektedir. Yeryüzünde biyoçeşitliliğin oluşup zaman içerisinde değişmesi, çeşitli faktörlerin etkisine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Fiziki Faktörler

İklim

Canlıların yeryüzüne dağılışını etkileyen en önemli faktördür. Bitkiler hayati fonksiyonlarını sürdürebilmek için belirli sıcaklık, nem, yağış koşullarının olması gerekir.

Sıcaklık bitki dağılışı ve çeşitliliği üzerinde etkili olmaktadır. Bitkilerin büyüüp gelişmesi için belirli sıcaklığa ihtiyaç vardır. Bitkiler genel olarak sıcaklık isteklerine bağlı olarak ekvator dan kutuplara doğru farklı kuşaklar oluştururlar. Bitkiler için alt ve üst sıcaklık -40° ile $+40^{\circ}$ arasındadır. Bitkilerin gelişebileceği en uygun sıcaklık koşullarına optimum şart denir.

Bitkiler için hayati önem taşıyan diğer bir faktör sudur. Bu nedenle sıcaklık koşulları ile birlikte, yağış koşulları da bitkilerin dağılışını belirler.

Bitkilerin yer yüzüne dağılışı hayvan türlerinin dağılışında belirler. Bitki türü ve çeşitliliği fazla olan bölgelerde hayvan tür ve çeşitliliği de fazladır. Örneğin; Tropikal bölgede yağmur ormanları dünyanın en zengin doğal yaşam alanlarıdır. Hayvan ve bitki türlerinin %50 ile %70 bu ormanların barındırdığı tahmin edilmektedir.

Yer Şekilleri

Yükselti, bakı, dağların uzanış doğrultusu eğim gibi yer şekillerine bağlı faktörler canlıların yeryüzüne dağılışını etkiler.

Yükseltiye bağlı olarak bir dağ yamacı boyunca yükseldikçe sıcaklık azalır. Bu durum bitki örtüsünün dağılışında kuşaklar oluşmasına neden olur. Yükseltisi az olan yerlerde geniş yapraklı ormanlar yer alırken, yükseklerle çıkıldıkça karışık ormanlar iğne yapraklı ormanlar ve dağ çayırları yerini alır.

Bakının etkisinden dolayı Kuzey Yarım Kürede güney yamaçlarda sıcaklığın daha yüksek olması, ışık ve sıcaklık isteği daha fazla olan ve daha kurakçıl bitkiler yetişir. Kuzeye bakan yamaçlarda ise sıcaklığın daha düşük ve buharlaşmanın daha az olması nedeniyle ışık ve sıcaklık isteği daha az buna karşın nem isteği fazla olan bitkiler yaygındır.

Dağların uzanış doğrultusu ve dağ sıraları bitki örtüsünün yayılışını etkiler. Kıyı bölgelerde denize paralel dağların, denize bakan yamaçları ile iç kesimleri arasında tür çeşitliliği farklılık gösterir. Denize bakan yamaçlarda ılıman iklim koşullarına bağlı olarak tür çeşitliliği fazla iken, iç kesimlerde daha azdır.

Eğim doğrudan toprağın özelliklerini etkiler. Eğim dolaylı olarak da bitkilerin yetişmesini etkiler. Eğim ayrıca güneş ışınlarının herhangi bir noktaya düşme açısı üzerinde etkili olarak, sıcaklık derecesinde rol oynar. Eğimli yamaçlarda bitki örtüsü, düz alanlara göre daha gür ve daha çeşitlidir.

Toprak

Bitki ve hayvanlar yaşamak için toprağa ihtiyacı vardır. Toprağın fiziki yapısı, kimyasal özellikleri, sıcaklık özellikleri, nem miktarı ve canlı kalıntılar bitki türlerinin ve hayvan türlerinin dağılışında etkilidir.

Biyolojik Faktörler

İnsan

Yeryüzünün günümüzdeki baş aktörü insanoğludur. İnsanoğlu canlı çeşitliliği üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Örneğin, Kuzey Amerika kıtasının keşfi ile buradaki kimi canlı türleri Dünya'nın diğer kıtalarına yayılmıştır (tütün, patates, vb). Ayrıca bu kıtada olmayan bazı canlı türleri de keşiflerle birlikte kıtaya gelmiştir (At, eşek, üzüm vs.). Bunlar insanın olumlu etkileri gibi gözükse de olumsuz etkilerinin faturası daha ağır olmuştur. Kuzey Amerika'ya ait olmayan hastalıkların bu kıtaya insan ve hayvanlarca getirilmesi sonucunda öncelikle milyonlarca yerli insan ve bunun çok daha fazlası kadar hayvan ortadan kalkmıştır. insanın canlılar üzerindeki bir diğer etkisi ise yayılım alanını genişlettikçe diğer canlılara yaşayacak alan bırakmamasıdır. Genişleyen insan yaşam alanı, kentsel yerleşmeler ve sanayi tesislerinin yanı sıra yüz milyonlarca hektar arazinin tarımsal üretime açılması diğer canlılar için bir felakete dönüşmüştür.

Diğer Canlılar

Ekosistemde ki canlılar sürekli birbirleri ile etkileşim halindedir. Bitkilerin yeryüzüne dağılışı, diğer canlıların dağılışını da doğrudan etkilemektedir. Her bitki türü kendine özgü hayvan türleri barındırmaktadır.

Örneğin; Karadeniz'de palamut balığının popülasyonun artması hamsi balıkları için tehlikelidir. Çayırın bol olduğu yerlerde büyükbaş hayvanlar, step bitki örtüsünün olduğu yerde ise küçükbaş hayvanlar yayılış gösterir.

Paleocoğrafya

Paleocoğrafya; geçmiş dönemlerdeki doğal ortamı ve ortam koşullarını öğreten bilim dalına paleocoğrafya denir.

Kıtaların Kayması

Kıtalarda meydana gelen değişimler, canlıların yeryüzünde yaşama alanlarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bitki ve hayvan türleri üzerinde geçmiş dönemlerde hakim olan çevre koşullar, günümüzde yayılış alanları üzerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır.

Jeolojik zamanlarda kara ve deniz alanlarında çok büyük değişiklikler olmuştur. Eskiden kara olan yerler günümüzde deniz suları altında kalmış, eskiden deniz suları altında olan yerler de kara haline gelebilmiştir. Bu durum karalarda ve sularda yaşayan canlıların dağılışını büyük oranda etkilemiştir.

İklim Değişiklikleri

klım değişiklikleri bazı türlerin yok olmasına, bazı türlerin çevreye uyum sağlmasına veya göç etmesine neden olur. İklim koşullarının farklılaşması ekosistemde ki canlı yaşamının dağılışını etkiler. Buzulların alanları buzul dönemlerinde genişlediği için kara hayvanlarının yayılış alanı daralmıştır.

MADDE DÖNGÜLERİ VE ENERJİ AKIŞI

Madde Döngüleri

Hayatın devamı için gerekli olan maddelerin ekosistem içinde canlılar ve cansız çevreleri arasındaki dolaşımına **ekolojik madde döngüleri** denir. Bu döngülerin biyolojik, kimyasal ve jeolojik etmenleri olduğundan **biyojeokimyasal döngüler** de denir.

Su Döngüsü

Suyun litosfer (taş küre), hidrosfer (deniz ve tatlı sular) ile atmosfer arasındaki hareketine **su döngüsü** denir.

Okyanus, deniz, göl veya kara yüzeyinde bulunan su kütleleri iklimin etkisi ile su buharına dönüşmektedir. Atmosferdeki hareketlerin etkisi ile yer değiştiren su buharı başka alanlarda yoğunlaşarak yağışa dönüşmekte ve tekrar yüzeye inmektedir.

Su döngüsünde en önemli aşama suyun gaz hale geçmesi olayı yani buharlaşmadır. Atmosferdeki nemim %90'ı okyanus deniz ve göllerden buharlaşma ile sağlanmaktadır.Bitkilerin yüzeyinden su moleküllerinin atmosfere karışması terleme olarak adlandırılmaktadır.

Su buharının gaz halden sıvı hale geçmesi olayı yoğunlaşma olarak adlandırılır. Önce yoğunlaşan su buharı, sıcaklığın düşmesiyle yağışa dönüşmektedir. Yeryüzüne inen su kütlesinin yüzeydeki hareketine yüzey akışı, yer altındaki hareketi ise yer altı akışı olarak adlandırılır.

Karbon Döngüsü

Karbon doğada hem mineral biçiminde (kömür, elmas, gaz olarak veya suda çözülmüş durumda karbon dioksit olarak) hem de organik (canlıların yapısındaki karbonhidratlarda, proteinlerde vs.) biçimde bulunur.

İnsanlar, hayvanlar ve bitkiler oksijenli solunum yaptıklarında atmosfere CO₂ gazı verirler. Kömür, petrol ürünleri gibi fosil yakıtların yakılması ve orman yangınları da atmosfere CO₂ salınmasını sağlar. Bu CO₂ fotosentez yapan yeşil bitkiler tarafından alınır ve besin üretiminde kullanılır. Böylece CO₂ deki karbon yeniden canlılara geçer bu canlıların ölmesiyle toprağa karışan karbon fosil yakıtların oluşmasına neden olur. Yine deniz ve okyanuslarda çözünen CO₂ kireç taşı oluşumuna neden olmaktadır; fotosentez ve solunum olayları deniz ve okyanuslarda da gerçekleşir.

Azot Döngüsü

Atmosferdeki azotun canlılar tarafından kullanımı ve tekrar atmosfere dönmesi olayına **azot döngüsü** denir.

Azot, canlılar için en önemli yapı maddesi olan proteinlerin yapısında bulunduğu gibi ATP, nükleik asit ve vitamin gibi organik maddelerin yapısına da katılır. Azot bağlayıcı bakteriler, havadaki azot gazını bitkilerin kullanabileceği azot tuzlarına dönüştürür.

Bitkiler topraktan aldıkları nitrat (NO₃ —) gibi azot tuzlarını fotosentez tepkimelerinde kullanarak organik besinleri (amino asit gibi) üretirler. Hayvanlar ise azot ihtiyaçlarını beslenme yoluyla bitki ve diğer hayvanlardan karşılarlar.

Ölü bitki ve hayvanlardaki ya da organizmaların atıklarındaki azotlu organik bileşiklerin ayrıştırıcılar tarafından parçalanması ile amonyak (NH₃) ya da amonyum (NH₄ +) iyonları oluşur.

Amonyak ve amonyum iyonlarının kemosentetik bakterilerin faaliyeti sonucunda nitrata (NO₃ —) dönüştürülmesine **nitrikasyon** denir. Toprakta bulunan nitrit ya da nitratın bakteriler

tarafından atmosferdeki azot gazına dönüştürülmesine **denitrifikasyon** denir.

Oksijen Döngüsü

Oksijen canlıların besin üretimi için kilit önem taşımaktadır. Oksijen atmosferde üç şekilde bulunmaktadır. Bunlar atomik oksijen (O), moleküler oksijen (O²) ve ozon (O³)'dur.

Moleküler oksijen solunum için gereklidir. Ayrıca oksijen hidrojen, sülfür, karbon ve fosfor gibi maddelerle bileşim halinde gelebilmektedir. Ozon, Güneş'ten gelen ultraviyole ışınlarını tutmaktadır. Oksijenin en önemli kaynağı fotosentez yapan bitkilerin oluşturduğu oksijendir. Ayrıca atmosferdeki su molekülleri fotoliz yoluyla ayrışarak oksijen üretimine katkıda bulunmaktadır.

Oksijen canlı solunumu, yanma ve organik maddelerin çürümesi esnasında tüketilmektedir. Oksijen oranının ölçülebilir miktarda değişim olmadığı için oksijen döngüsünün denk kapandığı söylenebilir.

Enerji Akışı

Canlıların yaşamlarını sürdürebilmesi için belirli bir enerjiye ihtiyaç vardır. Bu enerjinin ana kaynağı Güneş'tir. Yeşil bitkiler, güneş enerjisinden yararlanarak karbondioksit ve suyu kullanarak besin maddesi ve oksijen üretmektedir. Fotosentez adı verilen bu işlem sırasında bitkiler, Güneş'ten aldıkları enerjinin bir kısmını solunum, büyüme ve çoğalma etkinliklerinde kullanır.

Kalan enerjinin bir kısmı da otçullara ve onlardan da etçillere geçer. Böylece enerji akışı, üreticiden tüketicilerin en son halkasına kadar aktarılır. Enerji akışının son halkasında ise ayrıştırıcılar bulunmaktadır. Ayrıştırıcılar canlı kalıntıları ya da ölümlerin bünyesinde kalan enerjiyi yaşamsal faaliyetlerinde kullanır ve kalan enerji de çevreye ısı enerjisi olarak dağılır

SU EKOSİSTEMLERİ

Su ekosistemleri, denizel su ekosistemleri (okyanus, deniz) ve karasal su ekosistemleri (göl, akarsu, bataklıklar) olmak üzere ikiye ayrılır. Denizel su ekosistemleri tuzlu iken karasal su ekosistemlerinden bazı göller acı, tuzlu ve sodalıdır. Anca geri kalan karasal su sistemleri tatlıdır.

Okyanus ve Deniz Ekosistemleri

Dünyanın yaklaşık %70'ini kaplayan deniz ve okyanuslar çok büyük bir ekosistemi meydana getirir . Okyanus ve deniz ekosistemlerinin sahip olduğu enerji ve madde dolaşımı karasal ekosistemlerden farklıdır.

Ayrıca okyanus ve denizler; azot, karbon, oksijen, kükürt gibi madde döngülerinde önemli bir yere sahiptir.

Farklı canlıların yaşam alanını oluşturan okyanuslar, tür çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Bu yaşam alanındaki canlıların dağılımını suyun sıcaklığı, tuzluluk oranı, sudaki basınç ile ışık yoğunluğu, dalga, gelgit, okyanus akıntıları gibi faktörler etkilemektedir.

Yeryüzünün en büyük ekosistemlerinden olan okyanus ve denizlerde 200 m derinliğe kadar olan ortam, canlı çeşitliliğinin fazla olduğu bölgelerdir. Bu durumun nedeni, Güneş ışınlarının buraya kadar ulaşabilmesi ve su basıncının derinlerde yüksek olmasıdır. Işığın olmadığı alanlarda yaşamını devam ettirebilen bazı bitki ve hayvanlar, bu derinliğin altındaki ışıksız ortamda da yaşayabilmektedir.

Denizlerde fotosentez yapan fitoplanktonlar, suların yüzey kısmında yaşar. Denizlerde fotosentez olayı, suyun saydamlığına bağlı olarak yüzeyden derinlere doğru azalmaktadır. Okyanusların çoğu kesimi, canlı yaşamı bakımından pek elverişli değildir. Fosfor ve azot başta olmak üzere bitki besin maddesi bakımından fakir olan açık denizlerde canlı çeşitliliği azalmaktadır.

Kıyılarda ise karalardan taşınan besin maddelerinin açık denizlerden fazla olması canlı yaşamını çeşitlendirmiştir. Atmosferdeki ısının önemli bir kısmı okyanus akıntılarıyla taşınır. Okyanus akıntıları, iklim ve bitki örtüsü üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Isı dağılımının sağlanmasında rol alan okyanuslar diğer ekosistemler üzerinde de etkilidir.

Sıcak ve soğuk okyanus akıntılarının karşılaşma alanlarında plankton adı verilen bitkisel ve hayvansal tek hücreli canlıların sayısı oldukça fazladır. Dolayısıyla bahsedilen alanların biyoçeşitlilik bakımından zengin olduğunu söylemek mümkündür.

Aerosol adı verilen tuz kristalleri, okyanus ve denizlerde meydana gelen dalgalar ile patlayan hava kabarcıkları sonucu atmosfere geçer. Bulut oluşumunun kolaylaşmasını sağlayan aerosoller, aynı zamanda yağışlarla yüzeye inerek toprağın gerekli mineralleri almasında rol oynar. Yılda ortalama 150 milyon ton tuz yeryüzüne düşmektedir.

Okyanus ekosistemleri içerisinde bulunan daha küçük boyutlardaki ekosistemlerin her birinde kendine özgü canlılar yaşar. Mercan resifleri ; tropikal bölgeler ile sıcak, temiz ve sığ sularda mercan adı verilen hayvanların ölmesi sonucu bunlara ait kalıntıların birikmesiyle oluşur. Mercanlar, deniz suyu sıcaklığının yıllık ortalama 23-25 °C olduğu sığ denizlerde en uygun gelişimi gösterir.

Tropikal denizlerin verimli kesimlerinde yaşayan mercan resifleri, bu alanlarda yaşayan hayvanlar arasındaki sistematik ilişkiden hareketle bir ekosistemin oluşmasını sağlar. Mercan resifleri, canlılar için hem beslenme hem de barınma alanıdır. Bazı balıkların besinlerini mercanlar oluşturur.

Deniz altında adeta bir çalılığı andıran mercan resifleri, tropikal bölgelerin vahaları olarak adlandırılır. Mercanlarla birlikte simbiyotik (birlikte yaşayan) bir hayat yaşayan bazı algler, karmaşık bir ekosistem oluşturur. Mercan resiflerinin oluşturduğu zenginlik, farklı canlıların yaşamasına ve tür çeşitliliğinin artmasına imkân sağlar.

Akarsu Ekosistemleri

Akarsular ekosistemlerin önemli bir parçasını oluştururlar. Akarsuyun yeraltına sızan kısmı yer altı sularını, yüzeysel akışa geçen kısmı ise gölleri, denizleri, okyanusları besler. Akarsular birçok bitki ve hayvan türü için yaşam ortamı hazırlar. İnsanların bile yerleşim alanı seçiminde akarsuların rolü büyüktür. Akarsuların akış hızının azaldığı, bulanık akmadığı alanlarda biyolojik çeşitlilik daha fazladır.

Akarsu ekosistemiAkarsularda yaşayan balıklar karalarda yaşayan canlıların da besin kaynağını oluşturmaktadır. Akarsuların kaynak kesimlerinde eğim fazla akış hızı yüksektir. Bu alanlarda bazı böcek türleri ve alabalıklar yaşar. Orta kesimlerinde eğim biraz azalır ve balık türlerinde artış görülür. Eğimin daha az olduğu aşağı kesimlerinde ise planktonlar artar. Eğer akarsu denize dökülüyorsa o alanda tuzlu ve tatlı su birbirine karışır. Bu alanlar bitki ve hayvan türleri bakımından daha zengin alanlardır. Akarsu ağzları, mikroorganizmalardan balıklara, kurbağalara, bitkilere, kuşlara böceklerle kadar birçok canlının barındığı yerlerdir.

Göl ve Bataklık Ekosistemleri

Göl ve bataklık gibi kara içlerindeki durgun su kütleleri de su ekosistemlerinin önemli parçaları arasındadır. Göl suları, buldukları ortama göre belirgin fiziksel ve kimyasal farklılıklara sahiptir. Kapalı havzalarda yer alan göllerin suları, arazinin jeolojik yapısına bağlı olarak tuzlu ya da acımsıdır. Sularını bir gideğen aracılığıyla boşaltabilen göllerin suları ise tatlıdır ve bu tip göllerde ekosistem çok daha zengindir. Tatlı suya sahip göl ve bataklık ekosistemlerinde bitkisel ve hayvansal planktonlar, bakteri ve mantarlar, mikroskobik canlılar, kurbağalar, sinekler, larvalar, balıklar, çeşitli kuşlar, balıkçıklar, çeşitli böcekler, ördek, yılan, çekirge gibi hayvanlar ile sazlıklar, nilüfer, eğrelti otu, atkuyruğu ve nergis türü bitkiler bulunur (Fotoğraf 1.6). Göl ekosistemlerinin özelliklerini, gölün fiziksel ve kimyasal özellikleri belirler. Besin üretimini sağlayan fotosentez için Güneş ışığı gereklidir. Güneş ışığının etkisi belirli bir derinliğe kadar ulaşabildiğinden fotosentez olayı da gölün derinliklerine doğru gidildikçe azalır. Bu nedenle göllerin yüzeye yakın kesimlerinde besin üretimi, tüketiminden daha fazladır. Göl sularındaki

sıcaklık farkı, suyun yoğunluğunu değiştirerek göl sularının dikey doğrultuda hareket etmesini sağlar. Bu hareket, besin ve oksijenin derinlere inmesini sağlar. Su sıcaklığındaki belirgin ve hızlı değişimler, kirlilik ve aşırı avlanma gibi birçok, etken göl ekosistemlerinin bozulmasına neden olur.

Yapay göller de (barajlar) su ekosisteminin parçaları arasındadır. İnsanlar tarafından kurulan barajlar, buldukları bölgenin ekosistemini önemli ölçüde etkiler. Akarsular üzerinde barajların inşa edilmesiyle birlikte akarsu vadisinin bir kısmı göl hâline gelir. Böylece nehrin iki yakası arasındaki canlı etkileşimi azalır. Akarsuyun getirdiği organik ve inorganik materyalin baraj tabanında birikmesi sonucu barajdaki biyoçeşitlilik artarken barajdan sonraki akarsu yatağındaysa canlı çeşitliliği azalır.

NÜFUS POLİTİKALARI

Ülkelerin nüfus politikalarını;

- » Nüfusun niteliği ve niceliği,
- » Nüfusun ülke içerisinde dağılışı,
- » Dini inanışlar, gelenekler ve görenekler,
- » Devletlerin siyasi ve askeri güç kazanma isteği,
- » İş gücü imkanları,
- » Gelişmişlik seviyeleri belirler.
- » Dünya üzerindeki tüm ülkelerin nüfus politikası uygulamasının temel nedeni kalkınma düzeyi ile nüfus miktarı ve nüfusların niteliği arasında dengeyi kurmaktır.

Çin’de Nüfus Politikası

1953 yılına kadar çok çocuk yapılması teşvik edilmiştir. Bunun nedeni, güçlü olmanın tek yolunun sayısal olarak fazla olmakla mümkün olacağına inanılmasıdır.

- » 1953’te Çin nüfusu 683 milyon olarak belirlenmesi sonucu azaltıcı önlemler alınmıştır.
- » Evlenme yaşının yükseltilmesi
- » Doğum kontrollerinin teşvik edilmesi gibi..
- » Çin, 30 yıldır nüfusu kontrol edebilmek için her aileye bir çocuk kuralını uygulamaktadır.
- » Kırsal kesimlerde (iş gücü sıkıntısı nedeniyle) dört yıl sonra bir çocuk daha edinme hakkı tanınmıştır.
- » Tek çocuk kuralına uyan köylülere maddi destek sağlanmıştır.
- » Bilgi Kuşağı: 1953’e kadar Çin nüfus sayımı yapmadığı için dünya nüfusu tam belirlenememiştir. Günümüzde » Çin’deki insanların birçoğu kardeş duygusunu tek çocuk politikasından dolayı yaşayamamışlardır.

Nijerya’da Nüfus Politikası

- » Afrika’da nüfusun en fazla olduğu ülkedir.
- » Gelişmemiş ülke olduğu için nüfus artış hızı yüksektir.
- » ABD tarafından ekonomik olarak desteklenmiştir.
- » 2007’de nüfus artış hızı %0 40 iken 2010’da %0 36’ya düşmüştür.

Hindistan’da Nüfus Politikası

- » Etnik bir bütünlüğün olmaması ve dini bakımdan birçok topluluğun olması ortak bir nüfus politikası oluşturmayı zorlaştırmıştır. Dünya’nın en kalabalık 2. ülkesidir.
- » İngiltere’nin egemenliğinde olduğu gibi bağımsızlığını kazandığı 1947 yılından sonra artış hızı yükselmiştir.
- » Doğum oranlarının yüksek olması, tıp alanındaki ilerlemelere bağlı olarak yükselmiştir.
- » 1970’den sonra azaltmaya yönelik politikalar uygulamış ama başarılı olamamıştır (artış hızı düşmüş, nüfus artmıştır). Azaltıcı politikalar benimsenmiştir.

» Önce üçten fazla çocuğu olanların kısırlaştırılması uygulanmaya başlandı.

» Eğitim çalışmalarıyla azaltma yoluna gidildi.

Nüfus artış hızının düşmesinin olumlu sonuçları:

- Kişi başına düşen milli gelir artar.
- Sağlık ve eğitim hizmetlerinin kalitesi artan
- Yaşam düzeyi yükselir.
- Anne ve bebek ölüm oranları azalır.
- İş imkanı artar.

Japonya’da Nüfus Politikası

» 1990’lı yıllarda nüfus artış hızı çok düşük seviyelere inince Japon hükümeti ailelerin çok sayıda çocuk sahibi olmaları için teşvik etmiş ve afiş kampanyaları başlatmıştır.

» Ancak 2000 yılında nüfus artış oranı daha da düşerek %12’in altına inmiştir.

Fransa’da Nüfus Politikası

» 1975’ten sonra nüfus artışı gözle görünür bir şekilde azalmıştır.

» Fransa, bu durumun doğuracağı olumsuz sonuçları engellemek için 1985 yılında nüfus artırıcı politika izlemiştir.

» Ailelerin daha fazla çocuk sahibi olmaları yönünde afişlerle kampanya başlatmıştır.

» Yabancı işçi göçüne izin vermiştir.

Rusya’da Nüfus Politikası

Nüfus politikası iki döneme ayrılır:

Birinci dönem

» Sovyetler Birliği döneminde (1927-1991) nüfus artmaktadır. Nedeni: Eğitim giderlerinin ve temel ihtiyaçların devlet tarafından karşılanması, tarımda iş gücüne duyulan ihtiyaç.

» Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ülkenin ekonomik sistemiyle birlikte nüfus politikası da değişmiş ve 2000 yılından sonra duraklama ve azalma dönemine geçmiştir.

İkinci dönem

» Ülke nüfusunun azalması sorun olarak görülmüş ve nüfus artış hızını arttırmaya yönelik politikalar izlenmiştir.

» Ülkeye yapılan göçler kolaylaştırılmıştır.

» Doğum oranlarının yükseltilmesi teşvik edilmiş.

» Ölüm oranlarının azaltılması amaçlanmıştır.

» Bazı bölgelerde alkol ve sigara tüketimi yasaklanmıştır.

TÜRKİYE’NİN NÜFUS POLİTİKALARI

Türkiye’nin Nüfus Politikaları

» Nüfus politikaları nüfusun niteliğini, niceliğini ve dağılımını etkileyen bilinçli uygulamalardır.

» Dünyada genel olarak uygulanan üç çeşit nüfus politikası vardır. Bunlar;

* Nüfus artışını artırmaya yönelik nüfus politikası

* Nüfus artış hızını azaltmaya yönelik nüfus politikası

* Nüfusun niteliğini ve niceliğini iyileştirmek amacıyla uygulanan nüfus politikasıdır.

» Türkiye’de farklı dönemlerde farklı nüfus politikaları uygulanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından planlı dönemin başladığı 1963 yılına kadar nüfus artış hızını yükseltici politikalar izlenmiştir.

Bu durum üzerine;

* Fazla nüfusun bir ülke için askeri ve siyasi güç olması,

* Tarımda insan gücüne duyulan ihtiyacın fazla olması,

- * Savaş ve salgın hastalıklarla genç nüfusun azalmış olması,
- * Türkiye'nin hızla kalkınmak zorunda olması etkili olmuştur.
- » Planlı dönemin başladığı 1963 yılından günümüze kar ise nüfus artış hızını düşürücü politikalar izlenmiştir. Bu nedenle hızlı nüfus artışının ekonomik kalkınmaya engel olduğu düşüncesi yayılmaya başlamış ve 1965'de Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Çıkarılan kanunla aile planlaması uygulanmıştır.
- » Ekonomide yapısal değişimlerin gerçekleştiği 1980 yılı sonrası, nüfus artış hızının istenilen seviyede tutularak, nüfusumuzun nitelik ve niceliklerini iyileştirme politikaları izlenmeye başlanmıştır.

TÜRKİYE'NİN NÜFUS PROJEKSİYONLARI

Nüfus Projeksiyonu Nedir?

Nüfus projeksiyonu, göç, ölüm ve doğum verilerinin gelecekteki eğilimleri ile tahminlere göre gelecekte nüfusun durumu hakkında kestirimlerin yapılmasıdır. Ülke, il, ilçe, köy gibi değişik büyüklüğe sahip yerleşim birimleri için nüfus projeksiyonu yapılabilir.

Nüfus tahminlerinde, cinsiyete göre nüfusa, yaş gruplarına, yaşa özel doğurganlık oranına, üreme oranı ve toplam doğurganlığa, yetişkin ve bebeklerin ölüm seviyesi ve hayatta kalma olasılığı değerlerine, yurt dışına net göçün cinsiyet ve yaşa göre dağılımlarına gereksinim duyulmaktadır.

Nüfus projeksiyonları şehir gibi yerel ölçeklerde, 10 yıla kadar olan kısa dönemli tahminler yapılır. Ulusal ve küresel ölçekte tahminler, onlarca yıl, bazen 100 yıla uzayan zaman diliminde yapılır.

Türkiye'nin Nüfus Projeksiyonları

2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sayımlarına dayanan yapılan bir çalışmada 2023 yılı projeksiyonu yapılmıştır. Buna göre; 2023'te İstanbul 15,2 milyon, Ankara 5,5 milyon, İzmir 4,5 milyon, Bursa 3,4 milyon, Kocaeli 2,1 milyon, Antalya 2,6 milyon nüfusa sahip olacaktır. 2008'de 72 milyon olan Türkiye nüfusu 2023'te 81-83 milyona ulaşacaktır. Az gelişmiş ve göç veren bazı iller nüfus kaybedecektir; Erzurum 483 bin, Kars 215 bin, Muş 238 bin, Sivas 497 bin, Yozgat 290 bin, Ardahan 77 bine ulaşacaktır. Yaşlı nüfus %10'a ulaşacak ve yaşlılıkla ilgili önlemler almak gerekecektir.

2012 yılı ADNKS verilerine göre yapılan başka bir projeksiyonda nüfus değişimi belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, Türkiye nüfusu 2023'te 82 milyon 247 bin, 2050'de en yüksek değere ulaşacak 93milyon 475 bin, 2075'te 89 milyon 172 bin kişi olacaktır. 2012'de 30,1 olan ortanca yaş 2023'te 34'e, 2050'de 42,9'a, 2075'te 48,7'ye ulaşacaktır. Yaşlı nüfus, 2023'te 8,6 milyon (%10,2), 2052'de 19,5 milyon (%20,8), 2075'te 24,7 milyon (%27,7) yükselecektir.

Toplam doğurganlık hızı, 2016'da 2,11 iken 2017'de 2,07 çocuk ile nüfusun kendini yenileme hızı olan 2,1'in altına düşmüştür. Bu çalışmada 3 senaryoya göre nüfus tahmini yapılmıştır. Temel senaryoya göre, doğurganlık hızı 2050'de 1,65'e, 2075'te 1,85'e ulaşacaktır. İkinci senaryoya göre doğurganlık hızı 2020'de 2,11'e, 2050'de 2,5, 2075'te 2,5 olacaktır. Üçüncü senaryoya göre, 2050'ye kadar doğurganlık hızı 3,0'a ulaşacak 2075'e kadar sabit kalacaktır.

Birinci senaryoya göre nüfus; 2023'te 84 milyon 247 bin, 2050'de 93 milyon 475 bin, 2075'te 89 milyon 172 bine ulaşacaktır. İkinci senaryoya göre, 2023'te 85 milyon 153 bin, 2050'de 104 milyon 309 bin, 2075'te 119 milyon 344 bin olacaktır. Üçüncü senaryoya göre nüfus, 2023'te 85 milyon 598 bine, 2050'de 110 milyon 546 bine, 2075'te 140 milyon 672 bine ulaşacaktır.

ŞEHİRLERİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ VE ETKİ ALANLARI

Şehirlerin Fonksiyonel Özellikleri ve Etki Alanları

Şehirlerin birden çok özelliği vardır. Bu özellikler dini, ekonomik, politik gibi özellikler olabilir. Bunların özelliklerinde belli bir etki alanı vardır. Bazı şehirler o kadar çok önemlidir ki o şehirde yaşanan bir gelişme dünyayı sarsabilir. Bazı şehirlerde vardır ki o şehirde gelişen bir olay o şehrin dışında başka hiç bir yeri etkilemez.

Bu özellikleriyle küreselleşen ekonominin ve bazı faaliyetlerin kontrol merkezi durumuna gelmektedirler. Bu şehirlerin genelini orta kuşakta yani ılıman iklim bölgelerinde olduğu görülür. İliman kuşakta yer alan büyük şehirlerin bazıları deniz kıyılarında limanları ve hinterlandları geniş ve güçlü alanlardadır (örnek: Amsterdam). Bazı şehirler doğal güzellikleri ile insanları cezbederek etki alanları oluşturmuştur. Bazıları gelişen sanayileri ile adeta merkez olmuşlardır. Bazıları ise tarihi ve kültürel özellikleri ile dünyanın önemli şehirleri olmuşlardır.

Nüfusu onbinin üzerinde olan, genellikle tarım ve hayvancılık dışındaki ekonomik faaliyetlerin yapıldığı yerleşmeler şehir (kentsel) yerleşme diye adlandırılır. Bir yerleşmenin şehir yerleşmesi olmasında belirleyici olan faktörler;

- » Nüfus sayısı,
- » Nüfus yoğunluğu,
- » Fiziki Büyüklüğü,
- » Ekonomik ve Sosyal Organizasyon,
- » Yerleşmenin Ekonomik Fonksiyonları,
- » İdari Merkez Olması,
- » İşgücü talebi ve arzı.

Şehirler; etki alanları bakımından **küresel, bölgesel** ve **yerel etkiye sahip şehirler** olmak üzere üçe ayrılır.

Küresel Fonksiyonlu Şehir: Bazı şehirlerde yapılan işler, alınan kararlar, üretilen mallar ve hizmetler dünya çapında bir alana veya kitleye hitap eder. Böyle şehirlere etki alanı küresel çapta olan şehirler denir.

Bölgesel Fonksiyonlu Şehir: Şehirden etkilenen alanın sınırlarını geniştir ve sunulan mal veya hizmetlerin çeşitliliği ve niteliği fazladır. Bazen ulusal sınırlara kadar uzanır.

Yerel Etkiye Sahip Şehirler: Geniş alanları etkileyebilecek işlevsel özelliklerin bulunmadığı ve sahip olunan nüfus miktarının az olduğu şehirlerdir. Dünyadaki şehirlerin önemli bir kısmı, yerelde etkili olup daha çok tarım ve tarıma dayalı sanayi faaliyetleriyle ön plana çıkmaktadır.

ŞEHİR	ÜLKE	ETKİ ALANI	FONKSİYONU
İstanbul	Türkiye	Bölgesel	Ticaret, Sanayi, Ulaşım, İdari, Din
Pekin	Çin	Küresel	İdari, Sanayi
Roma	İtalya	Küresel	İdari, Turizm, Din (Çift Başkent), Ünvanı: Dünya'nın Başkenti
New York	ABD	Küresel	Ticaret, Sanayi, Eğitim, Finans
Essen	Almanya	Küresel	Sanayi
Oxford	İngiltere	Küresel	Eğitim
Paris	Fransa	Küresel	Moda, İdari
Tokyo	Japonya	Küresel	Liman, Teknoloji, Sanayi, İdari,

Marsilya	Fransa	Küresel	Liman, Ticaret, Ulaşım
Hong Kong	Çin	Küresel	Liman, Ticaret, Teknoloji
Küdü	Filistin	Küresel	Din
Hamburg	Almanya	Küresel	Liman, Sanayi, Ticaret, Ulaşım
Mexico-City	Meksika	Bölgesel	Sanayi, Ticaret
Amsterdam	Hollanda	Bölgesel	Liman
Hartum	Sudan	Bölgesel	Tarım, İdari
Şam	Suriye	Bölgesel	Ticaret, İdari
Bayburt	Türkiye	Yerel	Tarım, Hayvancılık
Bakü	Azerbaycan	Bölgesel	idari, Maden
Yeni Delhi	Hindistan	Bölgesel	idari
Jakarta	Endonezya	Bölgesel	Liman, İdari
Los Angeles	ABD	Küresel	Liman, Sanayi, Ticaret
Moskova	Rusya	Küresel	idari, Sanayi, Kültür, Ticaret

TÜRKİYE'DEKİ ŞEHİRLERİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ VE KIR YERLEŞME TİPLERİ

Kent: Nüfusu 10000'den fazla olan ekonomik faaliyeti sanayi ve hizmet sektörlerine dayanan, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel yönü gelişmemiş yerleşim birimlerine denir. Kentler büyüklüklerine ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılır.

1. Büyüklüklerine Göre Kentler

Megapol: Nüfusu 10 milyonu geçen kentlerdir.

Metropol: Nüfusu 1 milyon ile 10 milyon arasında kentlerdir.

Büyük Şehirler: Nüfusu 500000 ile 1 milyon arasında olan şehirlerdir.

Orta Ölçekli Şehirler: Nüfusu 100000-500000 arası şehirlerdir.

Küçük şehirler: Nüfusu 100000'den az olan şehirlerdir.

2. Fonksiyonlarına göre Kentler

Tarım Kentleri: Rize, Trabzon, Bafra, Çarşamba (Samsun), Niğde gibi kentler ekonomisi tarıma dayalı kentlerdir.

Sanayi Kentleri: İstanbul, İzmir, Kocaeli, Karabük, İskenderun gibi kentler ekonomisi daha ok sanayiye dayalı kentlerdir.

Liman Kentleri: İstanbul, İzmir, İskenderun, Mersin, İzmit gibi kentler limanlara sahip olan kentlerdir.

Ticaret Kentleri: İstanbul, İzmir, Samsun, Adana, Bursa gibi kentler ticaretin yoğun olduğu kentlerdir.

İdari Kentler: Ankara.

Üniversite Kentleri: İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir gibi kentlerin gelişmelerinde üniversitelerin etkili olduğu kentlerdir.

Askeri Kentler: Erzurum, Konya, Kayseri, Malatya, Erzincan ve Sarıkamış gibi kentler önemli askeri tesislerin bulunduğu kentlerdir.

Turizm Kentleri: Antalya, Alanya, Bodrum, Fethiye, Ürgüp gibi kentler gelişmelerinde turizmin önemli yer tuttuğu kentlerdir.

Dini Kentler: Konya, Şanlıurfa, Bursa gibi kentlerin gelişmelerinde dini etmenler de etkili olmuştur.

Maden Kentleri: Gelişmesinde yer altı zenginliklerinin etkili olduğu kentlerdir. Batman, Soma, Zonguldak örnektir.

Teknoloji Kentleri: Günümüz teknolojilerinin üretim merkezi olan bu kentlere teknokent de denilmektedir.

Kırsal Yerleşme

İnsanların geçimlerini genellikle tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılıktan sağladığı ve nüfus miktarı az olan yerleşme çeşididir. Bu tür yerleşmelerde az da olsa madencilik ve turizm faaliyetleri de yapılabilmektedir.

1. Büyüklüklerine Göre Kır Yerleşmeleri

– Büyüklüklerine göre köy ve köyaltı olarak 2'ye ayrılır.

– Kır yerleşmelerinde hayat daha çok doğal koşulların etkisi altındadır.

Köy: Cami, okul, yaylak, orman gibi ortak malları bulunan toplu ya da dağınık oturan insanların bağ, bahçe ve tarlaları ile birlikte oluşturdukları nüfusu genelde 2000'den az olan yerleşmelerdir.

Köy Altı: İdari açıdan köye bağlı köyden daha küçük tek ev ve eklentilerinden oluşan toplu veya dağınık yerleşmelerdir.

Mahalle: Ev sayısı 5 ile 30 arasında değişen yerleşme tipidir. Zamanla gelişerek köy yerleşmeleri haline gelirler. Batı Karadeniz, Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu'da yaygındır.

Çiftlik: Geniş toprak mülkiyeti içindeki küçük yerleşme tipidir. Tarım ve hayvancılık yapılır. Trakya, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'da görülür.

Mezra: Tarım ve hayvancılığın yapıldığı yerlerdir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygındır.

Divan: Samsun, Bolu, İstanbul hattında görülen mahalle tipindeki yerleşmelerdir. Tahıl tarım yaygındır.

Yayla: En önemli ve en yaygın köy altı yerleşme tipidir. Yazların serin geçmesi, otların gür olması yaylacılığı artırmıştır. Turizm ya da hayvancılık amaçlı kullanılır. En yaygın olduğu yer Karadeniz Bölgesi'dir.

Kom: Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılık yapılan yerlerdir. Yerleşmenin içinde hayvan barınakları ve çoban evleri bulunur.

Oba: Akdeniz Bölgesi'nde yaylalarda görülen çadır yerleşmeleridir.

Ağıl: Genellikle küçükbaş hayvancılık yapılan Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da etrafı çitler ve duvarlarla çevrili, üstü açık yerleşmelerdir.

Dam: Ege Bölgesi, Göller Yöresi, Gökçeada ve Bozcaada'da yaygın olarak görülen ve daha çok hayvancılık yapılan, onun yanısıra da küçük çaplı tarımsal faaliyetlerin olduğu yerleşmelerdir.

Köy Altı Yerleşmelerinin Özellikleri

– Genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanır. (Ormancılık da kısmen)

– Genellikle dağınık yerleşme görülür. (Engebe etkeninden ötürü)

– Akarsu ve göl gibi su kaynaklarının yakınına kurulur.

– Nüfusları çok azdır.

– Küçük ve az sayıda konutlardan oluşur.

– Konutlara bitişik olarak ahır, ağıl, damlar bulunur.

– Sosyal imkânlar kısıtlıdır. Kent merkezlerine de uzaktırlar.

2. Yerleşme Şekline (Dokularına) Göre

Toplu Yerleşmeler: Evlerin birbirine yakın olarak kurulduğu yerleşmelere toplu yerleşme denir.

Toplu yerleşmelerin ortaya çıkmasında su kaynaklarına yakın olma isteği başlıca nedenler arasındadır. Bunun dışında toprakların sınırlı olduğu yerlerde insanlar tarım arazisi üzerine değil, yakınındaki dağ yamaçlarına toplanırlar.

Dağınık Yerleşmeler: Tek ev ve eklentilerden ibaret olan bu tip yerleşmeler, tarımsal toprakların sınırlı olduğu dağlık araziler ve eğimin fazla olduğu alanlarda yaygınlık gösterir. Ülkemizde Doğu Karadeniz bölümünde evler bazen tek bazen de yamaca serpilmiş hâlde dağınık olarak bulunur.

Çizgisel Yerleşmeler: Bir akarsu veya yol boyunca görülen yerleşmelerdir. Kıyı boyu yerleşmeleri de çizgisel niteliktedir.

Dairesel Yerleşmeler: Düz ovalık yerlerde görülen yerleşmelerdir. Bu yerleşmeler aynı zamanda toplu yerleşme tipidir.

3. Kırsal Yerleşmelerdeki Ev Tipleri

Kırsal yerleşmelerdeki ev tiplerini ve bu evlerde kullanılan malzemeyi etkileyen faktörler şunlardır;

- İklim (Karadeniz'de kerpiç malzemenin kullanılamaması gibi),
- Jeolojik yapı (Nevşehir'de arazinin volkanik olmasından dolayı volkan tüfünden ev yapılması, ya da Akdeniz'de karstik kayaların kullanılması),
- Bitki örtüsü (Karadeniz'de ahşap evlerin yaygın olması),
- Gelenek ve Kültürel değerler,
- Ekonomik seviyedir.

Kerpiç Evler: Kurak ya da yarı kurak bölgelerde karasal iklimin hakim olduğu yerlerde görülürler. Killi toprağın samanla karıştırılıp çamur haline getirilmesi ve güneşte kurutulması sonucunda elde edilir. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve G. Doğu Anadolu bölgelerinde yaygındır.

Ahşap Evler: Orman yönünden zengin, nemli iklim bölgelerinde görülür. En yaygın Karadeniz Bölgesinde görülür. Yağış miktarı fazla olduğu için çatıları diktir.

Taş Evler: Özellikle volkanik ve karstik taşların bol olduğu yerlerde meskenlerde yapı malzemesi olarak kullanılır. Türkiye'de özellikle İç Anadolu bölgesinde Nevşehir ve çevresindeki volkanik arazilerde ve Akdeniz bölgesindeki karstik arazilerde taş meskenlere rastlanır.

Tüf Evler: Volkanik arazilerin bulunduğu yerlerde yaygındır. Türkiye'deki en güzel örneği Nevşehir'de bulunan peri bacalarıdır.

Betonharme Evler: Sanayileşen yerlerde yaygındır. Çünkü sanayileşen yerlerde tuğla, briket ve çimento fabrikaları fazladır.

DOĞAL VE BEŞERİ UNSURLARIN ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Üretimi Etkileyen Beşeri Faktörler

Sermaye Birikimi: Sermaye (para) sanayi tesislerinin kurulması, gerekli araç gereçlerin temini ve çalışanların ücretlerinin ödenmesine kadar birçok alanda en gerekli ihtiyaçtır.

İş Gücü Kaynakları: İnsan gücü olmadan kaynakların üretime dönüşmesi mümkün değildir. İş verimini; çalışanın eğitim ve uzmanlık durumu, hammadde ve malzeme kalitesi, teknolojinin düzeyi etkilemektedir.

Tarımsal Faaliyetler: Tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile temel besin ihtiyaçlarımızı karşıladığımız gibi sanayiye hammadde de sağlıyoruz. Tarım alanındaki gelişmeler, ürün kalitesi, üretim miktarı, ürün fiyatı ve dünya piyasasına uygunluğu üretim açısından önemlidir.

Sanayinin Etkisi: Sanayinin gelişmesi insan gücüne olan ihtiyacı azaltmıştır. Kısa sürede dayanıklı ve depolanabilen mallar üretilmiştir. Ülkelerin doğal kaynaklarını işleyen ve birçok insanı istihdam eden sanayi, günümüzde ülkelerin ekonomisini yönlendiren en önemli sektördür. Sanayi kuruluşlarında üretimin kapalı mekânlarda yapılması ve iklim şartlarından etkilenmemesi, üretilen ürünlerin uzun ömürlü ve pazarlamaya yönelik olması nedeniyle önemli imkânlar sunmaktadır.

Teknolojik Gelişme: Teknolojik gelişmeler sayesinde daha kısa sürede daha kaliteli, daha ucuz üretim gerçekleştirilmektedir. Teknolojik imkânları kullanarak ticari bağlantılar yapılmakta, insanlar ürünler hakkında bilgilendirilerek o mal ve hizmetleri almaya istekli hâle getirmek amaçlanmaktadır.

Dağıtım Etkileyen Beşerî Faktörler

Ulaşım: Sanayi tesislerinin kuruluş aşamasında araç-gereçlerin, sonrasında hammaddenin fabrikalara taşınması ve ürün hâline geldikten sonra pazarlara nakledilmesi yaygın bir ulaşım ağı ile mümkündür. Bu nedenle sanayi kuruluşları, genellikle ulaşım elverişli yerler ile limanların çevresinde konumlanmıştır. Hızlı ve ekonomik ulaşım nüfusun daha homojen dağılmasında oldukça etkilidir.

İletişim: Üretilen malların tüketim yerlerine zamanında ulaştırılması için gerekli bağlantıların doğru bir şekilde kurulması ticari faaliyette oldukça önemlidir. Günümüzde ticari ilişkilerin yürütülmesinde iletişim maliyet avantajı, iş sürekliliği, bilgilere her an, her yerden hızlı bir şekilde erişim kolaylığı sağlar.

Modern Pazarlama Teknikleri: Genel Ağ günümüzde önemli bir pazarlama aracı olarak ortaya çıkmıştır. Hem tüketiciler hem de işletmelere yönelik avantajları ile herkes tarafında kabul görerak hızla yayılmaktadır. Her türlü ticari bağlantılar yapılmakta, mal ve hizmetler hakkında insanlar bilgilendirilmektedir. Önemli bir ekonomi dalı hâline gelen pazarlama ile bir yandan tanıtım ve yönlendirme yapılmakta, bir yandan etkili satış yöntemleri ile tüketimin artması sağlanmaktadır.

İnsan Kaynakları: İnsan, üretim, pazarlama ve dağıtım gibi her türlü ekonomik faaliyetin gerçekleşmesinde doğrudan etkilidir. Dağıtımın zamanında, güvenli ve hızlı yapılabilmesi için ulaşım araçlarının gelişmiş olması kadar, bu faaliyetleri gerçekleştirecek elemanlarında kalifiye olması önemlidir.

Tüketimi Etkileyen Beşerî Faktörler

Temel İhtiyaçlar: Temel ihtiyaçların artması tüketimide artırır. Çünkü temel ihtiyaçlar zorunlu tüketim maddeleri olduğundan ertelemek mümkün değildir.

Tanıtım, Reklam ve Kitle İletişim Araçları: İletişim teknolojisinin gelişimine ve değişimine bağlı olarak toplumsal yaşamı etkileyen, yönlendiren en önemli öğelerden biri, iletişim araçlarıyla kitlelere ulaşan reklamlardır. Ürünlerin reklamının iyi yapılması tüketimi artırmaktadır. Tanıtım ve reklam günümüzde bir sektör hâline gelmiştir.

Moda: Satın alma alışkanlıkları üzerinde göz ardı edilemeyecek bir etkiye sahip olan moda, insanların başkalarından görüp beğendiklerini alma isteği uyandırmakta bu durum da tüketimi artırmaktadır.

Gelir Düzeyi: İnsanların tüketimlerinde en önemli etkenlerden biri de gelir düzeyleridir. Gelir düzeyi yükseldikçe alma isteği artmakta ve daha fazla harcama yapılmaktadır. Gelir düzeyi düşük olan kişiler ancak temel ihtiyaçları için harcama yapmaktadırlar.

Teknolojik Gelişmeler: İnsanla birlikte ortaya çıkan tüketim, zaman içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümle yeni bir boyut kazanmıştır. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte cezbedici ürünlerin ortaya çıkması insanlarda alma isteği uyandırmaktadır. Tüketim araçlarının da değiştiği günümüzde artık yüz yüze alışverişlerin yerini birtakım paylaşım ağları aracılığıyla yapılan alışverişler almıştır.

DOĞAL KAYNAKLAR

İnsan aklının ürünü olmayan ve doğada var olan maden, petrol, su, ormanlar ve yer altı suları gibi bütün zenginlik kaynaklarına doğal kaynak denir. Bu kaynaklar gelişen teknoloji ve hızla artan nüfusa bağlı olarak hızlı bir şekilde azalmaktadır. Doğal kaynaklar tükenmeyen ve tükenen doğal kaynaklar olarak iki grupta toplanır.

Tükenmeyen Doğal Kaynaklar

Bu doğal kaynaklar daimi ve yenilenebilen doğal kaynaklar olarak iki gruba ayrılır. Rüzgar enerjisi, güneş ve su enerjisi daimi doğal kaynakları oluşturur. Günümüz teknolojisinde rüzgar, güneş ve su enerjisi kullanılarak elektrik enerjisi üretilmektedir.

Yenilenebilen doğal kaynaklar ise ormanlar, jeotermal enerji, toprak ve hava olarak sayılabilir. Yeryüzünün iç tabakalarında bulunan sıcak suyun yeryüzüne çıkartılarak buhar gücünden faydalanılması jeotermal enerji üretimini sağlar. Bu enerji binaların ısıtılması, sıcak su ihtiyacının karşılanması, dokuma sanayi, konservecilik, seraların ısıtılması, mantar yetiştirilmesi, tuz üretimi ve elektrik üretimi gibi farklı alanlarda kullanılabilir.

Tükenebilir Doğal Kaynaklar

Doğal gaz, madenler, petrol ve kömür tüketilebilen doğal kaynakları oluşturur. Petrol dünyada en yaygın olarak kullanılan enerji kaynağıdır. Petrol ürünleri elektrik üretimi, LPG yapımı, tüp gaz üretimi, benzin, mazot, plastik, boya, naftalin ve teflon üretimi gibi pek çok alanda kullanılır.

TÜRKİYE'DEKİ DOĞAL KAYNAKLAR

Türkiye, doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülkedir. Ülkemiz; yer şekilleri, su kaynakları, ormanları, tarım alanları, madenleri ve enerji kaynaklarıyla önemli bir doğal kaynak potansiyeline sahiptir.

Göller

Göllerimizden içme ve kullanma suyu elde edilmekte, tarım alanları sulanmakta; balık ve kamış gibi göl ürünlerinden yararlanılmaktadır. Ayrıca göllerimiz önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Buna göre bu su kaynaklarımızdan sürdürülebilir kullanım sayesinde daha verimli bir şekilde yararlanılabilir. Sapanca Gölü, Abant Gölü, Burdur Gölü, Kovada Gölü gibi göller, turizmin canlı olduğu yerlerdir.

Akarsular

Ülkemiz, akarsular bakımından zengindir. Hidroelektrik potansiyeli yüksek olan ülkemizde elektrik enerjisi üretiminin bir kısmı akarsulardan elde edilmektedir. Örneğin 2016 yılında ülkemizde elde edilen elektrik enerjisi üretiminin %24'ü akarsulardan elde edilmiştir. Bu doğal kaynağımız daha çok elektrik enerjisi üretilebilecek potansiyele sahiptir.

Yeraltı Su Kaynakları

Su kaynakları bakımından zengin olan ülkemizde en çok bulunan su çeşitlerinden biri de yeraltı su kaynaklarıdır. Bu sular, genellikle turizmi canlandırmak için kullanılan doğal kaynaklarımızdır. Termal turizm ve jeotermal enerji ile içme ve kullanma suyu elde edilir.

Ormanlar

Ormanlarımızdan kereste, kâğıt, mobilya, inşaat malzemesi ve yaka cak elde etmek için yararlanılmaktadır. Ayrıca orman ürünlerinden gıda maddesi, ilaç ve kozmetik ürünleri elde edilmekte, ormanlarımızdan turizm amacıyla da faydalanılmaktadır. Ülkemizin potansiyeli daha fazla orman alanına sahip olabilecek durumdadır. Sürdürülebilir bir şekilde işletildiği zaman ormanlarımızdan daha çok gelir elde edilebilir.

Tarım Alanları

Türkiye'nin doğal kaynaklar açısından zengin olması, her alanda üretimin oluşmasını sağlamaktadır. Tarım alanları, bir ülkenin kalkınmasında önemli bir yere sahiptir ve Türkiye de bu konuda son derece zengin bir ülkedir. Türkiye yüz ölçümünün üçte birine yakını (%31,1) tarım alanlarından meydana gelmektedir.

Madenler

Madenler de doğal kaynaklar arasında yer alan ve ülkenin ekonomik kalkınmasında en önemli yere sahip olan doğal kaynaklarımızdır. Demir, bakır, krom, kurşun, çinko, bor mineralleri ve mermer yatakları bakımından son derece zengin olan ülkemizde bu madenlerin bir kısmı ülkemizde hammadde olarak kullanılırken geriye kalan kısmı ise ihracat alanında kullanılmaktadır. Mermer, krom, bor mineralleri, çinko, bakır ve feldspat, ülkemizden en çok ihraç edilen maden kaynaklarıdır.

Enerji Kaynakları

Ülkemizin doğal kaynaklarından biri de enerji kaynaklarıdır. Ülkemizdeki petrol ve doğal gaz kaynakları sınırlıdır ve elektrik enerjisi üretiminin önemli bir kısmı ithal ettiğimiz doğal gazdan elde edilmektedir. Taş kömürü ve petrol de ithal ettiğimiz doğal kaynaklardandır.

Buna karşın tükenmeyen enerji kaynakları olan rüzgâr ve güneş enerjisinden yararlanma henüz yeterli düzeyde değildir. Bu kaynakların daha çok kullanılması ülkemizin ekonomisi ve çevre açısından önem taşımaktadır.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALAR

Ülkelerin ekonomik anlamda gelişmelerini sağlayan bu plan ve programlara ekonomi politikaları adı verilir. Her ülke gibi Türkiye de Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen süreçte farklı ekonomi politikaları uygulamıştır.

1923-1932 Dönemi

Lozan Antlaşması'nın öngördüğü liberal (özgürlükçü) ekonomi politikalarının uygulandığı bu dönemde, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine önem verilmiş, aşar vergisi kaldırılmış ve Ziraat Bankası vasıtasıyla çiftçilere kredi imkânı verilmiştir. 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan bu kararlar, 1929 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik bunalıma kadar devam etmiştir. Bu bunalım nedeniyle liberal ekonomi politikaları terk edilip devletçi ekonomi politikalarına geçilmiştir.

1932-1950 Dönemi

Bu dönemde, ülkede sanayinin gelişmesine önem verilmiştir. Ekonomi üzerinde devlet etkinliğini artırmak için 1933 yılında Sümerbank kurulmuş ve bu yıldan itibaren beş yıllık sanayi planları uygulanmaya başlanmıştır. Birinci beş yıllık sanayi planı başarıyla uygulanmış ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle ikinci beş yıllık sanayi planı hayata geçirilememiştir. Bu dönemde yatırımın azaltılıp ekonomik kaynakların savunma amaçlı kullanıldığı savaş ekonomisi zorunlu olarak uygulanmıştır.

1950-1960 Dönemi

Ekonomide devlet etkisinin azaltıldığı bu dönem, ekonomik kalkınmanın da en hızlı olduğu dönemlerden biri olmuştur. Altyapı ile ulaşımaya büyük önem verilmiş ve tarıma yapılan yatırımlar artırılmıştır.

1960-1980 Dönemi

1960 yılından itibaren bir kez daha devletçi politikaların uygulandığı Türkiye ekonomisi, 1963 yılından itibaren "Beş Yıllık Kalkınma Planları"nı hayata geçirmiştir. Birinci (1963-1967), ikinci (1968-1972) ve üçüncü (1973-1977) kalkınma planlarının uygulandığı bu dönemde, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) da kurulmuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin dış ticaret açığı tekrar artmıştır.

1980-2001 Dönemi

Dördüncü (1979-1983), beşinci (1985-1989), altıncı (1990-1994) ve yedinci (1995-2000) ekonomik kalkınma planlarının uygulandığı bu dönemin başında ülkemiz, dış ticaret açığının da artmasıyla ekonomik kriz yaşamıştır. 24 Ocak 1980 yılında "24 Ocak Kararları" olarak adlandırılan kararlar sonucunda devalüasyona gidilmiş yani Türk lirasının yabancı paralar karşısında satın alma gücü düşürülmüştür. Hemen ardından ekonominin toparlanması için tekrar liberal politikalar benimsenmiş ve ekonomide dışa açılma süreci başlatılmıştır. Sanayi ve ticaret faaliyetlerinin geliştiği bu dönemde ekonomimiz yine de bütçe açığı vermiş ve bu açık, ürünlerin fiyatlarının artırılması yani enflasyon yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin dış borçları daha da artmış ve 1994 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF)'nden fazla miktarda borç alınmıştır. Ancak, alınan bu borçlar da ekonomiyi tam olarak canlandıramamış ve 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile bir kez daha devalüasyona gidilmiştir.

2001 Sonrası Dönem

Sekizinci (2001-2005) ve dokuzuncu (2007-2013) kalkınma planlarının uygulandığı ve onuncu (2014- 2018) kalkınma planının da uygulanmaya başlandığı bu dönemin başında, Türkiye'de

tekrar dış borçlanmaya gidilmiştir. Ekonomide devletçilik politikasının büyük oranda terk edilmesi ve özelleştirme sayesinde millî gelir artmaya, enflasyon ise düşmeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle altyapı ve ulaşım faaliyetlerine önem verilmiştir.

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Türkiye Ekonomisinin Sektörel Dağılımı

Birincil (tarım) faaliyetlerde, temel maddeler doğrudan veya dolaylı olarak doğal ortamdan temin edilir. Avcılık, toplayıcılık, ziraat, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve madencilik bunlardandır.

İkincil (sanayi) faaliyetler, doğadan elde edilen hammaddeleri insanların kullanımına hazırlayan faaliyetleri içerir. Bu faaliyetler, enerji üretimi, inşaat ve tüm imalat sanayini kapsar.

Üçüncül (hizmet) faaliyetler ise hizmetler ve ticari faaliyetleri kapsar. Koordineli olarak çalışan birimlerden oluşan ülkemiz ekonomisinde tarım, sanayi, inşaat ve hizmet sektörleri önemli yer tutar. Bu sektörlerin ülke ekonomisi içindeki oranı ve nüfusun sektörel dağılımı o ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili bilgiler verir. Örneğin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayi ve hizmet sektörlerinin ekonomideki payları daha fazla iken, geri kalmış ülkelerde tarım sektörünün payı fazladır.

Türkiye Ekonomisini Etkileyen Faktörler

Coğrafi Konum

Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve boğazlara sahip olması ekonomik faaliyetleri çeşitlendirmiştir. Bunun yanı sıra Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü görevi görmesi zengin su kaynaklarının bulunması ve dört mevsimin belirgin olarak yaşanması başta ulaşım olmak üzere tarım, hayvancılık, ticaret ve turizm faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır.

Yeryüzü Şekilleri

Ülkemiz genel olarak dağlık ve engebeldir. Bu özelliği tarım, ulaşım, sanayi gibi ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilerken, enerji üretimi, madencilik, doğaya dayalı turizm (kış turizmi) olumlu etkiler. Kıyı ovalarındaki alüvyal dolgulu alanlarda tarımsal faaliyetler gelişmiştir.

İklim

Ülkemizin Akdenize kıyısı olması, yer şekillerinin çeşitlilik göstermesi farklı iklimlerin görülmesine neden olmuştur. Bu durum da tarım, hayvancılık ve turizm gibi ekonomik etkinliklerin gelişmesini sağlamıştır.

Nüfus

Türkiye genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Genç nüfusun fazla olması ekonomik kalkınma hızını düşürmekte, bu da istihdam sıkıntısının yaşanmasına neden olmaktadır. Çünkü bağımlı nüfusun fazla olması tüketimi artırır. Genç nüfusun fazla olmasının olumlu etkisi potansiyel iş gücünü arttırmasıdır.

TÜRKİYE'DE TARIM, HAYVANCILIK VE ORMANCILIK

Türkiye'de Tarım

Türkiye dünyanın toprak açısından büyük ülkelerinden biridir. Ülke topraklarının %16'sını çayır ve otlaklar, %26'sını ormanlar ve %35'ini tarım alanları oluşturmaktadır. 1940 yılında 14 milyon 800 bin hektar olan ekili ve dikili alan, 2001 yılında 26.4 milyon hektara ulaşmıştır.

Ekili ve dikili alanın %83.5'inde kuru tarım, %16.5'inde sulu tarım yapılmaktadır. 2002 yılı verilerine göre tarımsal üretimin %68.5'ini bitkisel ürünler, %25.4'ünü hayvancılık, %2.7'sini ormancılık ve %3.4'ünü de su ürünleri oluşturmaktadır. Tarla ürünleri ve meyve üretimi bitkisel üretimin yaklaşık dörtte üçünü kapsamakta, tarla ürünleri içerisinde buğday ilk sırada yer almaktadır. 2002 yılı itibarıyla Türkiye; fındık, incir ve kayısı üretiminde dünyada 1., taze sebze, üzüm ve tütün üretiminde 4., buğday ve pamuk üretiminde ise 7. sıradadır.

Türkiye'de son yıllarda sulama ve toprak işleme faaliyetlerinde devlet tarafından sağlanan altyapı kolaylıkları, tarımın gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Söz konusu altyapı çalışmalarında en önemli proje, Güneydoğu Anadolu Projesi'dir. GAP'ın tamamlanmasıyla birlikte ürün deseninde de büyük değişiklikler olması beklenmektedir. Özellikle pamuk, yonca, çeltik, yağlı tohumlar, yaş meyve ve sebze gibi ürünlerin üretimine ağırlık verilmesi planlanmaktadır.

Türkiye'de 1980 yılı sabit fiyatlarıyla GSMH'nın %25'ini oluşturan tarım sektörünün payı 1990 yılında %16.3'e, 2002 yılında da %13.8'e düşmesine rağmen, diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında hala çok yüksek oranda bulunmaktadır. 2002 yılı itibariyle, toplam istihdamın %43'ü tarım sektöründe yer almaktadır. 2002 yılı tarımsal ürünler ihracatı 4 milyar ABD Doları civarındadır.

1999 yılı Helsinki Zirvesi ile başlayan süreçte, ülke tarım sektörü AB mevzuatı ile uyum içerisinde yeniden yapılandırılmaktadır. Bu kapsamda; 2001 yılında ülke genelinde Çiftçi Kayıt Sistemi oluşturularak 2.6 milyon çiftçi kayıt altına alınmıştır. 2002 yılında bu çiftçilere yaklaşık 2.2 katrilyon TL Doğrudan Gelir Desteği ödemesi yapılmıştır. Ayrıca, çiftçinin üretim yapabilmesini sürekli kılmak, refah düzeyini artırmak ve tüketici ve/veya sanayiciye dünya fiyatlarından hammadde sağlamak amacıyla prim sistemi uygulaması yapılmaktadır.

Türkiye'de Hayvancılık

Türkiye'de Avrupa'dan daha fazla hayvan var ama Avrupa bizden daha fazla verim alıyor. O yüzden bizim miktarla ilgili problemimiz yok. Hayvan sayıları ıslah edilmelidir. Yerli hayvanlar az verim veriyor. Bunların yerine daha verimli hayvanlar yetiştirilmelidir. Otlak meralar korunmalıdır. Otların boyu uzatılmadan otlatma yapılmamalıdır.

Yem ekimi yaygınlaştırılmalıdır. Yem sanayi geliştirilmelidir. Ahır ve besi hayvancılığına geçilmelidir.

Teşvik ve krediler verilmelidir. Eğitim verilmelidir.

Büyükbaş Hayvancılık

1. Otlak ve Mera

- » Çayıra bağlıdır.
- » Erzurum-Kars ve Doğu Karadeniz'dedir.
- » İklimle bağlıdır. Yıldan yıla dalgalanma olur.
- » Verim düşüktür.

2. Ahır Besi

- » Büyükşehir çevresindedir.
- » İklimden etkilenmez.
- » Üretimde dalgalanma olmaz.
- » Yüksek verim vardır.
- » Ergene bölgesi en gelişmiş olduğu yerdir.

NOT: En çok manda Samsun'da yetişir. İkinci İstanbul.

Küçükbaş Hayvancılık

1. Koyun

- » Sayıca en çoktur.
- » Verimi düşüktür.
- » Bozkır alanlarda yaşar.
- » Doğu Anadolu, İç Anadolu ve GDA.
- » En az Karadeniz'in doğusudur.
- » Koyun narin bir hayvandır dağlık bölgelerde yetişmez.

2. Kıl Keçisi

- » En çok Akdeniz'de bulunur.
- » İl birincisi Mersin'dir.
- » Verim oldukça düşüktür.

- » Maki ve engebeli bölgelerde bulunur.
- » Ormana zarar değil yarar sağlar. Ormanları gençleştirir.

3. Tiftik

- » Ankara keçisidir.
- » Yünü için beslenir.
- » Önem azalmaktadır.
- » Ankara'da yapılır.

4. Arıcılık

- » Engebe, bol yağış ve bitki çeşidi olmalıdır.
- » Muğla, Adana, Hakkari ve Ordu illerinde yetiştirilir.
- » Kırsal için en ideal çünkü maliyet en az fayda en fazladır.
- » Dünya'da en önemli üretici ve tüketiciyiz.
- » Gezici arıcılık verimi artırır.

5. Kümes Hayvancılığı

- » Büyük şehirlerin et ihtiyacını karşılamak amacı vardır.
- » Kapalı ortam iklimden etkilenmez.
- » Bolu, Manisa, Konya, Balıkesir'de kümes hayvancılığı gelişmiştir.
- » Doğu Anadolu ve GDA'da kırmızı et vardır. Doğu Karadeniz ise balık tüketimi vardır. Doğu Karadeniz tavuk kümesçiliğinde en az gelişmiş bölgedir.

6. İpek Böcekçiliği

- » Antalya il birincisidir.
- » Sanayisi Güney Marmara'dır.

7. Balıkçılık

» **Tatlı Su Balıkçılığı**

- Göl, baraj, akarsu gibi yerlerde yetişir.
- Van inci kefal ünlüdür.
- Kerevit tatlı su yengeçidir. Beyşehir, eğirdir gölünde yetişir. İhraç edilir.

» **Deniz Balıkçılığı**

- Karadeniz: Oksijen ve plankton fazladır. Balık miktarı da fazladır.
- Marmara
- Ege
- Akdeniz : Oksijen ve plankton az fakat balık sayısı azdır.
- » Karadeniz'in doğusunda balıkçılık gelişmiştir.
- » Marmara'da sahip olduğu boğazlardan dolayı balıkçılık gelişmiştir.
- » Ege'de kültür balıkçılığı yaygındır.
- » Akdeniz'de çeşit fazla ama miktar az.
- » En çok hamsi üretilir ve tüketilir.

Ormancılık

- » En çok orman Karadeniz > Akdeniz > Ege > Marmara > Doğu Anadolu > İç Anadolu > GDA
- » Kağıt üretimi, reçina, elektrik ve telefon direkleri, yakacak odun için önemlidir.
- » Nem ve oksijen kaynağıdır.
- » Gen ve hayvan barınağıdır.

TÜRKİYE'DE MADENLER VE ENERJİ KAYNAKLARI

Türkiye'de Madenler

Maden; yer kabuğunun ana yapısındaki ekonomik değer taşıyan minerallere verilen isimdir. Madenler, yer kabuğunun hareketlerine bağlı olarak başkalaşma sonucu ortaya çıkarlar. "Cevher" adı verilen bu madenler, ilk bulduklarında toprak ve kaya parçaları ile birdir. Buna "tuvönan cevher" adı verilir. Madenler, bazen metalik de olabilir. Bunlar, kayaçların içindeki bazı

minerallerin ergitilerek ayrıştırıldığında ortaya çıkar. Örneğin; demir, bakır, kurşun, çinko gibi madenler bu sınıfta yer alan madenlerdir.

Madenler sınıfında yer alan bir diğer maden türü de minerallerin doğrudan kullanılması ile elde edilen maden türleridir. Bunlar, mermer, fosfat, kükürt gibi madenlerdir.

Tüm bu madenler haricinde bir de yakılarak enerji elde edilen madenler vardır. Bunlar da; petrol, kömür, doğalgaz gibi madenlerdir.

Türkiye, maden ve enerji bakımından zengin bir ülkedir. Türkiye'deki madenlerin aranıp bulunmasına 1995 yılında kurulan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) ile başlanmıştır. Maden araştırma konusunda gerekli sermaye desteği Etibank tarafından karşılanmaktadır.

Demir Madeni

Demir, Türkiye'de en yüksek oranda görülen madendir. Türkiye'nin hemen hemen yer yerinde görülebilen bu madenlerin tamamı işlenmemektedir. Bunun yerine tenörü en yüksek olan madenler işletilmektedir. Bu alanda Divriği ve Kangal (Sivas), Hekimhan ve Hasaңcelebi (Malatya), Havran (Balıkesir), Kayseri, Niğde ve Adana illerinin Orta Toroslar'daki Aladağlar'a yakın kesimleri, Kahramanmaraş ve Hatay'da yer alan demir madenleri işletilmektedir.

Bu bölgelerden elde edilen cevher, Karabük, Karadeniz Ereğlisi, İskenderun, Kırıkkale, Sivas ve İzmir'deki demir – çelik fabrikalarında işletilmektedir. Yıllık ortalama 4-6 milyon ton civarında elde edilen demir, Türkiye'de artan ihtiyaçtan dolayı bazen yetersiz gelebilmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması için bazı yıllar, demir ithalatı yapılmaktadır.

Bakır Madeni

Bakır madeninde dünyanın yedinci sırasında yer alan Türkiye'de bakır madenleri bir hayli geniştir. Yıllık üretimimiz, tüvönan olarak ortalama 3-5 milyon tonu bulmaktadır. Bakır cevheri, diğer cevherlerden farklı bir yapıya sahiptir. Kolay işlenebilir özelliklere sahip olmasının yanında iletkenlik oranı yüksek olduğu için elektrik ve elektronik sanayisinde kullanılmaktadır. Türkiye'de bakır madeninin en çok bulunduğu yerler; Murgul (Artvin), Küre (Kastamonu), Maden (Elazığ) ve Çayeli (Rize) bölgelerinde bulunmaktadır. Buralarda elde edilen bakırın işlenmesi işlemi ise Samsun, Murgul ve Maden'deki işletmelerde yapılmaktadır.

Krom Madeni

Paslanmaz çelik sanayinde kullanılan krom, sertlik derecesi en yüksek ve paslanmaya karşı en dayanıklı madendir. Bu da mutfak eşyaları ve makine parçalarında daha fazla kullanılmasını etkilemektedir. Türkiye'de son yıllarda 500 bin tonun altına düşen krom madeninin bulunan kısmından büyük bir bölümü ihraç edilir. Türkiye'de krom madeninin en çok bulunduğu bölgeler; Guleman (Elazığ), Kopdağı (Erzincan), Fethiye ve Köyceğiz (Muğla), Acıpayam ve Buldan (Denizli), Orhaneli (Bursa), Mihaliççık (Eskişehir), Karsanti, Pozanti (Adana) ve Kayseri'dir. İhraç edilen krom madeninden geriye kalan kısım, Elazığ ve Antalya'daki ferro krom fabrikalarında işlenmektedir.

Boksit Madeni

Birçok alanda kullanılan alüminyumun hammaddesi boksit madenidir. Boksit cevherinin işlenmesi ile alüminyum elde edilir. Bu maden, birçok alanda kullanıldığı için son derece değerli madenler arasında yer alır. elektrik – elektronik sanayii, izolasyon malzemelerinin yapımında, konserve ve ambalaj sanayiinde, inşaat sektöründe ve otomotiv sanayi başta olmak üzere birçok alanda kullanılan alüminyum için kullanılan boksit madeni yatakları Türkiye'de Akseki (Antalya), Seydişehir (Konya), Milas (Muğla) ve Saimbeyli (Adana) bölgelerinde daha fazladır. Bu bölgelerde çıkartılan boksit, Seydişehir'deki alüminyum tesislerinde işletilmektedir.

Bor Mineralleri

Plastik, elyaf, ısıya dayanıklı cam sanayii, temizlik maddeleri üretimi, fotoğrafçılık, emaye ve porselen, çimento, ilaç ve boya sanayii alanları başta olmak üzere, roket ve jet yakıtları ile nükleer enerji alanında kullanılan bor mineralleri, Türkiye'nin sahip olduğu değerli madenlerinden biridir. Tuz bileşiği halinde olan bor mineralleri, hafif ve kimyasal etkilere karşı

son derece dayanıklıdır. Bu da madenin değerli olmasını etkileyen en büyük özelliklerin oluşmasını etkilemektedir. Türkiye’de bor mineralleri yatakları Seyitgazi (Eskişehir), Bigadiç ve Susurluk (Balıkesir), Emet (Kütahya) ve Mustafa Kemalpaşa (Bursa) yörelerinde bulunmaktadır. Buralarda elde edilen bor minerallerinin işlenmesi işlemi Bandırma (Balıkesir)ve Kirka (Eskişehir) yörelerindeki fabrikalarda yapılmaktadır.

Zımpara Taşı

Ahşap ve metal yüzeylerin parlatılmasında kullanılan zımpara taşı da bir maden türüdür. Başkalaşım kayalık türü olan sert bileşke olan zımpara taşı, Türkiye’de en çok Yatağan (Muğla), Aydın ve Denizli bölgelerinde bulunmaktadır.

Kükürt Madeni

Asfalt yapımında, tarım alanlarının ilaçlanmasında ve kimya sanayinde kullanılan kükürt madeni, kimyasal özelliğe sahiptir. Türkiye’de kükürt yatağı Keçiborlu (Isparta) yöresindeki işletmelerde işletiliyordu daha önceleri. Ancak bu işletmeler kapatılarak bu ihtiyaç ithalat yoluyla veya petrol rafinerilerinin atıklarından elde edilmektedir.

Barit Madeni

Boya, deri, kumaş ve elektronik eşyalarda (televizyon) da kullanılan barit madeni aynı zamanda Petrol ve gaz sondajlarında baskıyı kontrol etmek ve patlamalar sırasında kuyu duvarlarını sabitleştirmede kullanılan bir maden türüdür. Alanya ve Gazipaşa (Antalya), Elbistan (Kahramanmaraş), Muş ve Eskişehir yörelerinde yer alan barit yataklarından çıkartılarak İzmit, İzmir, Elazığ, Eskişehir ve Antalya’da yer alan barit unu fabrikalarında işletilmektedir.

Tuz

Denizlerden, göllerden ve kaya tuzu yataklarından elde edilen tuz madeni, kimya sanayii, dericilik, konserve ve salça sanayii gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Türkiye’de üretilen tuzun yarısından fazlası göllerden üretilmektedir. Yıllık ortalama tuz üretimi Türkiye’de 1.750.000 ile 2.200.000 ton arasında değişmektedir. Türkiye’nin en önemli tuz yatağı, Tuz Gölü’dür. Burası haricinde İzmir körfezindeki Çamaltı Tuzlası da önemli bir tuz yatağıdır. Kaya tuzu yataklarımız ise Çankırı, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat, Erzurum, Iğdır, Kağızman (Kars) ve Ağrı bölgeleridir.

Türkiye’nin Enerji Kaynakları

Türkiye’de maden yatakları kadar enerji kaynakları da önemli bir konuma sahiptir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde farklı enerji kaynakları bulunmaktadır.

Taşkömürü

Kalorisi yüksek olduğundan ülkemizde demir – çelik sanayiinde yakıt olarak kullanılan taşkömürü, Türkiye’de Zonguldak (Ereğli’den Amasra’ya kadar) geniş bir havzada elde edilmektedir. Buralardan elde edilen taşkömürünün büyük bir bölümü Ereğli ve Karabük’teki demir – çelik fabrikalarında, geri kalanı ise Çatalağzı termik santralinde elektrik enerjisi için kullanılır.

Linyit

Elbistan (Kahramanmaraş), Soma (Manisa), Kütahya (Seyitömer, Tunçbilek veTavsanlı), Yatağan (Muğla), Çan (Çanakkale), Beypazarı ve Nallıhan (Ankara), Erzurum ve Amasya gibi Türkiye’nin birçok yerinde elde edilebilen linyit, Türkiye’de yarısından fazlası termik santrallerde kullanılır, geriye kalan kısım ise konutların ısıtılmasında ve sanayilerde kullanılmaktadır. Linyit, taşkömürüne karşı daha az kalorisi daha düşüktür.

Petrol

Türkiye, petrol bakımından zengin bir ülke değildir. Yıllık ortalama 25,5 milyon ton ihtiyaç duyulan petrolün sadece yüzde 10’luk kısmı Türkiye’deki petrol yataklarından karşılanmaktadır. Türkiye’deki petrol üretiminin büyük bir bölümü Güneydoğu Anadolu bölgesinde elde edilmektedir. Ham olarak elde edilen petrol, Batman’daki rafineride işletilir. Dışarıdan ithal edilen ham petrol ise İzmit (İpraş), İzmir Aliağa), Kırıkkale (Ortadoğu) ve Mersin v”as rafinerilerinde işlenmektedir.

Doğalgaz

Türkiye'de de dünya genelinde olduğu gibi temiz bir yakıt olmasından dolayı doğalgaz kullanımı her geçen sene artmaktadır. Ancak Türkiye'de doğalgaz olmadığı için ihtiyacın tamamı Rusya'dan ithal edilerek karşılanmaktadır.

Su Gücü

Türkiye'de en çok bulunan enerji kaynaklarının başında su gelmektedir. Türkiye'nin birçok yerinde yer alan akarsular, üzerine kurulan barajlarla elektrik üretimini karşılamaktadır. Bunun haricinde tarım alanlarının sulanması ve diğer su ihtiyacının karşılanması konusunda da Türkiye'nin su kaynakları son derece zengindir.

TÜRKİYE'DE SANAYİ

Ulaşım, pazarlama, tüketim hammaddeye yakınlık faaliyetleri ülkemiz sanayi kuruluş yeri üzerinde önemli rol oynamıştır. Örneğin İstanbul ve İzmir'deki sanayi tesislerinin kurulması ve gelişmesinde; kara ve deniz ulaşımı, hammaddenin kolay temini ve ürünlerin taşınmasının her mevsim kolay olması ve pazarın bulunması önemli etmenlerdir.

Sanayi en çok Marmara Bölgesi'nde gelişmiştir. Bunda en önemli etmen ulaşımdır. Diğer şartların da burada uygun olması sanayileşmeyi hızlandırmıştır. İstanbul – Adapazarı arası, İzmir çevresi, Mersin Adana arası, Bursa, Ereğli, Karabük, İskenderun, Eskişehir, Ankara ve Gaziantep sanayinin en geliştiği illerdir. Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi, İş olanakları sağladığından, o alandaki nüfusun da göçle artmasına sebep olmuştur.

Sanayinin gelişmesinde hammadde kaynaklarına yakınlık da önemli bir etken olmuştur. Örneğin: Çukurova'da tarıma dayalı sanayinin gelişmesi. Konya'da unlu mamuller, Rize'de çay fabrikaları gibi. Özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'de sanayinin gelişmemesinde en önemli etmen ulaşımın zor sağlanmasıdır. Maden kaynaklarının varlığı da sanayi tesislerini etkilemiştir. Örneğin: Zonguldak'ta taşkömürü, Murgul'da bakır, Sivas (Divriği)'da demir madeni tesisleri kurulmuştur. Ülkemizde sanayi ve ticaretin geliştirilmesi amacıyla sanayi ve ticaret odaları kurulmuştur.

Herhangi bir mekanda sanayi tesislerinin kurulması için bazı şartların bulunması gerekir. Bu şartların Türkiye'deki durumu şu şekilde açıklanabilir.:

Ham madde: Türkiye ham madde kaynakları bakımından zengin bir ülkedir. Krom, demir, çinko, bakır madenleri, bor, sodyum sülfat, çimento ham maddesi bolca bulunmaktadır. Orman, tarım ve hayvansal ham maddeler, sanayide değerlendirilmektedir.

Enerji: Zonguldak, Karabük çevresinden çıkan taş kömüründen, pek çok ilde bulunan linyitten sanayide enerji olarak yararlanılır. Termik santrallerde yakılan kömür elektrik enerjisine çevrilir. Akarsular üzerinde yapılan hidroelektrik santrallerden elektrik elde edilir. Son yıllarda ithal edilen doğalgazdan elektrik üretilmektedir. Nükleer santral kurulma çalışmaları devam etmektedir.

İşgücü: Hızla artan nüfusundan dolayı Türkiye'de eğitimli genç nüfus yoğunluğu vardır. Görece ucuz işgücünden dolayı uluslararası yatırımlar ülkemize gelmektedir. Kalifiye işgücü üniversitelerde, ara elemanlar teknik okullarda yetiştirilmektedir.

Sermaye: Türkiye'de sanayinin önündeki en önemli sorun sermaye yetersizliğidir. Girişimciler uzun süreli dış krediler kullanmak zorundadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı büyük yatırımlar devlet eliyle yapılmıştır. Bazı işlemler yabancı ortaklığı ile kurulabilmiştir.

Ulaşım: 1950'li yıllarda karayollarının, 1980'lerden sonra otoyolların yapılması Türkiye'de ulaşımın gelişmesini sağlamıştır. Demiryolu ve denizyolu ulaşımında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Pazar: Türkiye gelişmiş ülkelere karşı pazarlama sorunları yaşamaktadır. Rekabet zorluğu ve gelişmiş devletlerin koyduğu kotalar sanayicileri zorlamaktadır.

Türkiye'deki Sanayi Kolları

Besin sanayii: Un ve unlu gıdalar: Konya, Eskişehir, Ankara gibi buğday üretim alanlarında yoğunlaşmıştır. Ayrıca büyük nüfus kütlelerini barındıran İstanbul, Adana, İzmir, Bursa çevresinde yaygındır. Bisküvi fabrikaları; Kırklareli, Karaman, Ankara, Eskişehir, İstanbul'da bulunur.

Süt ve süt ürünleri sanayii: Marmara (%45) ve Ege Bölgesi'nde (%22) toplanmıştır. Süt üretiminde Kırklareli, Konya, İzmir, Balıkesir, Erzurum, Sivas ve Kars önde olan illerdir.

Şeker sanayii: 1936 yılında Alpullu (Kırklareli) ve Uşak'ta, 1933'te Eskişehir'de, 1934'te Turhal'da şeker fabrikaları açılmıştır. 1962 Ankara, 1963 Kastamonu, 1977 Afyon, 1982 Iğın ve Muş, 1983 Bor, 1984 Ağrı, 1985 Elbistan şeker fabrikaları açılmıştır. Çarşamba, Erçiş, Ereğli'de 1989'da, Çorum'da 1991'de, Kars'ta 1993'te, Yozgat'ta 1998'de, Kırşehir'de 2001 yıllarında şeker fabrikaları açılmıştır. Aksaray, Çumra ve Boğazlıyan'da özel sektörün kurduğu işletmelerle şeker fabrikası sayısı 33'e ulaşmıştır.

Yağ sanayii: Ege Bölgesi kıyılarında zeytinyağı üretimi yapılır. Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Gaziantep zeytin yağı üretim alanlarıdır. Ayçiçeği yağı üretimi Trakya (% 75), Tekirdağ(% 35), Edirne (% 22) yapılmaktadır.

Et ve et ürünleri sanayii: Et ve balık kurumuna ait Sakarya, Erzurum, İstanbul, Ankara, Kars, Elazığ, Van ve Manisa'da et kombinaları bulunur. Balık unu ve yağı fabrikaları Karadeniz Bölgesi'nde bulunur.

Çay sanayii: Fabrikaların çoğunluğu Rize başta olmak üzere Trabzon, Artvin, Giresun'da bulunmaktadır.

Konserve sanayii: Balıkesir ve Bursa başta olmak üzere Güney Marmara'da toplanmıştır.

Dokuma, giyim ve deri sanayii: Pamuklu dokuma sanayii; İstanbul, Adana, Aydın, Antalya, İzmir, Tarsus, Nazilli, Malatya, Kayseri illerinde yoğunlaşmıştır. Yünlü dokuma fabrikaları; İstanbul, Bursa, Hereke, İzmir, Kula, Kayseri, Siirt, Uşak, Isparta, Gördes, Manisa'dadır. Hazır giyim sanayii; İstanbul, Kırklareli, Bursa, Ankara, Çerkezköy, İzmir, Adana'da bulunur. Deri sanayii; Tuzla (İstanbul), İzmir, Kırklareli, Gerede, Bolu'dadır. Isparta, Hereke, Uşak, Gördes, Demirci, Bünyan halıcılıkta gelişmiş bölgelerdir.

Kimya sanayii: Rafineriler: İzmit (İpraş), İzmir (Aliağa), Mersin (Ataş), Kırıkkale (Orta Anadolu), Batman.

Plastik sanayii: İzmit, İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, Kayseri.

İlaç sanayii: İstanbul, Ankara, Sakarya, İzmir, Kırklareli.

Gübre sanayii: Kardemir, İzmir, İzmit (Yarımca), Bandırma, Kütahya, Sivrice (Elazığ), Mersin, Mazıdağı (Mardin), Adana.

Boya sanayii: İzmir, İstanbul Mersin.

Metalürji (maden, cevher, metal vb.) sanayii:

Demir-çelik sanayii: Büyük fabrikalar; Kardemir, İsdemir ve Erdemir. İzmir, Sivas ve Bartın'da demir-çelik tesisleri bulunur. Alüminyum Konya Seydişehir'de işlenir. Bakır; Samsun ve Artvin Murgul'da işlenir. Kurşun ve çinko Kayseri ve Elazığ'da işlenmektedir. Krom: Antalya, Elazığ, Guleman.

Otomotiv sanayii: Bursa (Oyak- Renault ve Tofaş), Sakarya (Toyota), İstanbul Ford Otosan, İzmir (BMC). Eskişehir, Sivas, Kayseri'de lokomotif, Sakarya'da vagon fabrikası bulunur.

Tersaneler: İzmir, Gölcük, Yalova, Tuzla ve Pendik (İstanbul).

Çimento sanayii: İstanbul, İzmit, İzmir, Adana, Elazığ, Mersin, Denizli, Yozgat, Adıyaman, Ordu. Kireç fabrikaları: Sakarya, Manisa, Bartın, Muğla, Gümüşhane.

Tuğla, kiremit sanayii: Sakarya, Eskişehir, Samsun, İzmir, İstanbul, Manisa, Konya, Tekirdağ.

Seramik sanayii: Çanakkale, Bozüyük, Kütahya, Bursa, Tekirdağ.

Cam sanayii: İstanbul, Gebze, Kırklareli, Bursa, Mersin, Denizli. Oto cam fabrikaları Çayırova, Sinop ve Mersin'dedir.

Kağıt sanayii: Balıkesir, Giresun, Taşucu, Zonguldak, Bolvadin, Dalaman, Denizli, Bartın.

Kereste fabrikaları: Düzce, Bartın, Rize, Ayancık, Ardeşen, Ordu, Burdur, Isparta, Antalya

Mobilya sanayii: Sakarya, Ankara, İstanbul, İnegöl, Kayseri, İzmir.

İş makineleri sanayii: Ankara (Hidromek, Türk Traktör, MEKA) Bursa (Lemassa Makina)

Otomotiv sanayii: İstanbul, Bursa, İzmit, İzmir, Konya, Adana ve Adapazarı gibi şehirlerde otomobil, otobüs ve kamyon fabrikaları

Uçak sanayii: Ankara, İstanbul uçak fabrikaları (Nurol İnşaat, Baykar Savunma, Tusaş)

Gemi sanayii: İstanbul (Haliç Tersanesi), Pendik (Naval Shipyard), Tuzla, Gölcük (Gölcük Donanma Tersanesi) ve İzmir'deki gemi tersaneleri (Alaybey Tersanesi), Trabzon (Başaran Gemi Sanayii)

İLK KÜLTÜR MERKEZLERİ

İlk medeniyetlerin kalıntılarına verimli tarım topraklarının olduğu akarsu havzalarında rastlanır. Tarımla beraber üretici bir topluluk olan insanlar, zamanla ticaretin ve sanatın gelişmesini sağlamışlardır. Üretim, beraber yaşama, etkileşim ve ticaretin gelişmesi ilk kültür merkezlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İlk medeniyetler; Mezopotamya, Mısır, Hint, Çin, Akdeniz, Aztek, Maya ve İnka medeniyetleridir.

Mezopotamya Uygarlığı

Mezopotamya Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgedir. Verimli toprakları ve uygun iklim şartları nedeniyle çok eski zamanlardan beri yoğun göçe sahne olmuş Mezopotamya, birçok farklı kültür ve halkın karıştığı bir bölge olmuştur. Bu yüzden birçok medeniyet burada gelişim göstermiştir. Bilinen ilk okuryazar topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Bu yüzden Mezopotamya "Medeniyetler Beşiği" olarak da anılır.

Varlığını ve önemini Dicle ve Fırat nehirlerine borçludur. Mezopotamya'da tarıma uygun olmayan alanları tarıma kazandırmak için sulama kanalları yapılmış, bataklıklar drene edilmiş ve taşkın sonrası oluşan alüvyon birikintileri düzeltilmiştir. Bu çalışmalar sonucu zamanla köyler gelişerek kent haline gelmiştir.

Böylece Mezopotamya'da ilk kültür merkezleri ortaya çıkmıştır. Kentlerin ortaya çıkması insanlık tarihinde, ateşin bulunması ve tarımın başlamasından sonra kaydedilen önemli bir aşamadır. İlk kültür merkezlerinin ortaya çıktığı, önemli mimari eserlerin oluşturulduğu uygarlıklar, tarihi ve coğrafi koşulların etkisiyle hızlı gelişmiştir. Mezopotamya bölgesi dünyanın en tanınmış ve köklü medeniyetlerinden birçoğuna ev sahipliği yapmıştır. Burada kurulan ilk uygarlık Sümer Uygarlığıdır. Sümerler ilk yazıyı buldular, ilk kanunları da yaptılar. Mezopotamya'da Sümer uygarlığından sonra Akad, Elam, Babil, Asur uygarlıkları kurulmuştur.

Mısır Uygarlığı

Mısır uygarlığı Kuzey Afrika'da Nil nehri çevresinde kurulup gelişmiştir. Çevresinin çöllerle kaplı olması diğer uygarlıklarla etkileşiminin daha az olmasına neden olmuştur.

Bu nedenle kendine özgü özelliklere sahiptir. Nil nehri çevresinde yapılan tarımsal faaliyetler uygarlığın gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Matematik, tıp ve mimari alanında uygarlık tarihine katkı sağlamışlardır.

Hint Medeniyeti

Asya Kıtası'nın güneyinde bugünkü Hindistan ülkesinin topraklarında yer alan Ganj ve İndus nehirlerinin suladığı verimli topraklar üzerinde kurulmuştur.

Verimli tarım toprakları ve üretiminde uygun iklim koşulları nedeniyle pirinç tarımında oldukça ileri gitmişlerdir. Coğrafi konumunun elverişli olması ticaretin de gelişmesini sağlamıştır.

Dünya'nın en eski medeniyetlerinden biri olan Hint Medeniyeti, tarih boyunca istilalara uğramış olmasından dolayı farklı etnik yapıya sahip toplulukları içinde barındırmıştır.

Akdeniz Uygarlıkları

Akdeniz kıyıları, medeniyetlerin ilk kurulduğu alanlardan biridir. Tarım alanlarının az olması, akarsuların varlığı, kıyılarında liman olmaya elverişli ada ve yarımadaların bulunması bu bölgede İyonya, Lidya, Yunan, Fenike ve Roma gibi birbirinden farklı medeniyetlerin kurulmasına neden olmuştur.

Bu medeniyetlerden bazıları yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin olmadıklarından deniz ticaretine yönelmişler ve ihtiyaçlarının bir bölümünü denizden karşılayarak denizci karakterli uygarlıklar kurmuşlardır.

İyonlar ve Yunanlılar zamanla gemi yapımında ustalaşmış ve Akdeniz kıyılarındaki ürünleri toplayarak ihtiyacı olan toplumlara pazarlamaya başlamışlardır.

Böylece farklı uygarlıklar arasında, ticari mallar taşınırken aynı zamanda kültürel gelişmeler bir merkezden diğerine nakledilmiştir. Akdeniz uygarlıkları Arap, Pers, Mısır medeniyetlerinden etkilenmişlerdir.

Aztek Uygarlığı

Aztekler, bugünkü orta Meksika bölgesinde 14. ve 16. yüzyıllar arasında yaşamış bir Orta Amerika halkıdır. Aztekler gelişmiş tarım yöntemlerine, kendilerine ait bir dine, takvime, alfabeye sahipti. Aztekleri keşfedenler İspanyollar oldu. Arkeolojik kalıntılar arasında tanrı heykelleri, dinsel içerikli taş alçak kabartmalar, duvar resimleri, kilden yapılmış İnsan heykelleri ve vazolar ile taş ve ahşap eşyalar vardır. Aztek sanatı temelde simgesel olduğu için bu kalıntılar yardımıyla önemli bilgiler elde edilebilir.

Maya Uygarlığı

Maya uygarlığı Amerika kıtasındaki Kolomb öncesi uygarlıklardan biridir. Bir Orta Amerika uygarlığı olan Maya uygarlığı, binlerce yıl boyunca Meksika'nın güneydoğusundan, Honduras, El Salvador ve Guatemala'ya kadar uzanan bir bölgede hüküm sürmüştür. Mayaların astronomi, matematik, mimari ve sanat gibi birçok alanda ileri bir uygarlık düzeyinde oldukları görülmektedir.

KÜLTÜR BÖLGELERİ VE TÜRK KÜLTÜRÜ

Kültür tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür.

Kültür, durağan bir yapıda değildir. Dinamik ve değişen bir yapıda olup devraldığı kültürü geliştirerek gelecek nesillere aktarır. Bir kültürün doğduğu yere yani kaynak alanına kültür ocağı denir. Örneğin Türk kültürünün kültür ocağı Orta Asya'dır.

Kültürün genel özellikleri şunlardır:

- » Bütünleştirici ve toplumsaldır.
- » Değişebilir (dinamik) ve süreklidir.
- » Öğrenilebilir ve aktarılabilir.
- » Kültürü meydana getiren unsurlar maddi (somut) ve manevi (soyut) unsurlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Maddi (Somut) Unsurlar

- » Coğrafi konum
- » İklim özellikleri ve yer şekilleri
- » Su ve toprak özellikleri
- » Simgesel değerler (el sanatları, giyim – kuşam, yapılar gibi)

Manevi (Soyut) Unsurlar

- » Dil, din ve inançlar
- » Gelenek ve görenekler
- » Ahlâk kuralları
- » Hukuk kuralları
- » Siyasal örgütlenme
- » Düşünce yapısı
- » Komşu kültürler

Kültürü etkileyen maddi unsurların en önemlisi coğrafi konumdur. Dünya üzerinde her kültürün bir doğum yani kaynak alanı ile yayılma alanı vardır. Doğa koşulları da kültürün şekillenmesi üzerinde çok etkilidir. İnsanlar, yaşadıkları bölgenin iklim koşullarına göre giyinirler. Barınılan yerin özelliği de iklim koşullarına göre farklılıklar gösterir. Kurak bölgelerde yapılan evlerin kerpiç, yağışlı alanlarda ise ahşap olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yaşanılan yerde yetiştirilen tarım ürünleri ile temel ekonomik faaliyetler de iklimin yanı sıra yer şekilleri, su ve toprak özelliklerine bağlıdır. Kültürleri karakterize eden yapıların şekilleri ve yapı malzemelerinde, giyim-kuşam, el ve süsleme sanatlarında, sosyal ilişkilerde hatta insanların psikolojik ve fizyolojik özelliklerinin gelişmesinde bile doğal koşulların etkisini görmek mümkündür.

Dünya kültür bölgelerini meydana getiren unsurlardan biri de hem maddi hem de manevi unsurları bünyesinde bulunduran ırklardır. Coğrafyacılara için kültürel bağlamda ırk, öncelikle toplumu meydana getiren insanların fizyolojik özelliklerini tanımlamak için kullanılır. Bu özellikler, çoğunlukla doğal koşulların da etkisiyle biçimlenen genetik mirasın bir ürünüdür. Kuzeyli ırkların çoğunlukla sarışın ve renkli gözlü, Arapların esmer tenli ve koyu renk gözlü, Doğu ve Orta Asya ırklarının çekik gözlü, Afrika ve Pasifik ırklarının ise koyu tenli ve geniş burunlu olmaları gibi. Bu fizyolojik özelliklerin yanı sıra manevi unsurların devreye girmesi ile ırklar ve kültür bölgelerinin daha da çeşitlendiğini görebiliriz. Fizyolojik olarak benzer özellikler taşıyan Kuzey ve Doğu Avrupa ırklarının daha çok manevi unsurlara bağlı olarak Avrupa ve Slav kültür bölgelerini oluşturması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Dünyadaki Başlıca Kültür Bölgeleri

Dünya üzerindeki kültür bölgelerini belirlemek oldukça zordur. Farklı ölçütlere göre oluşturulan bölgelerin en yaygın olanı ırk, dil ve din ölçütlerine göre yapılan sınıflandırmadır.

Bu sınıflandırmaya göre;

- » Kuzey Amerika ve Kuzey, Orta, Batı Avrupa ile Güney Avrupa -> Avrupa – Angloamerika kültür bölgelerinde,
- » Orta ve Güney Amerika -> Latin Amerika kültür bölgesinde,
- » Orta ve Güney Afrika -> Sahra Altı Afrika kültür bölgesinde,
- » Kuzey Afrika ve Orta Doğu -> Arap -İslam kültür bölgesinde,
- » Doğu Avrupa ve Rusya -> Slav – Rus kültür bölgesinde,
- » Doğu Asya -> Şark – Çin kültür bölgesinde
- » Güney ve Güneydoğu Asya -> Şark – Hint kültür bölgesinde,
- » Avustralya ve Papua Yeni Gine -> Pasifik kültür bölgesinde,
- » Orta Asya ve Anadolu -> Türk kültür bölgesinde yer alır.

Avrupa – Angloamerika Kültür Bölgeleri

- » Avrupa – Angloamerika kültür bölgeleri, kapladığı alan bakımından kültür bölgeleri içinde en büyük olanıdır. Orta » Çağ'da yalnızca Avrupa'yı kaplarken sonrasında Kuzey Amerika'da da etkili olmuştur.
- » Kaynağı Avrupa olan Avrupa – Angloamerika kültür bölgeleri Güney Amerika ve Avustralya – Yeni Zelanda ile kültürel benzerlikler gösterir.
- » Nüfusta ağırlıklı olarak Hristiyanlığın Katolik ve Protestan mezhepleri inancı hâkim olup konuşulan dil ailesi Hint – Avrupa (Ari) dilleridir.
- » Demokratik Devrim ve Sanayi Devrimi'nin başladığı kültür bölgesidir.
- » Sahip olduğu askeri güç, siyasi, ekonomik gücüyle bu kültür bölgeleri küresel bir etkiye sahip olmuştur.

Latin Amerika Kültür Bölgeleri

- » Meksika, Orta ve Güney Amerika'yı içine alan Latin Amerika kültür bölgesi İspanyol ve Portekizlilerin etkisiyle oluşmuştur.
- » Konuşulan diller arasında yerlilerin dışında genel olarak İspanyolca ve Portekizce bulunur.
- » Hâkim inanç, Hristiyanlık dininin Katolik mezhebidir.

Sahra Altı Afrika Kültür Bölgesi

- » Batı, Doğu, Orta ve Güney Afrika'yı içine alan Sahra Altı Afrika kültür bölgesinin sahip olduğu fiziki şartlar (dağlar, bataklıklar, çöller, ormanlar) nedeniyle uzun süre izole kalmayı sağlamıştır.
- » Kültür bölgesinin batısındaki en büyük ülke Nijerya'dır. Bölgede çoğunlukla Nil – Sahra dilleri konuşulmakla birlikte hâkim olan din İslâmiyettir.
- » Kültür bölgesinin doğusundaki en büyük ülke Etiyopya'dır. Bu bölgede genel olarak Hami-Sami dilleri konuşulmaktadır. Bu bölgede yaşayan nüfusun yarısından fazlası İslâmiyet inancına sahiptir.
- » Kültür bölgesinin orta kesimlerindeki en büyük ülke Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Bu bölgede genel olarak » Nijer – Kongo dilleri konuşulmakta olup Hristiyanlık inancı hâkimdir.
- » Kültür bölgesinin güneyindeki en büyük ülke ise Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Bu bölgede de genel olarak Nijer – » Kongo dilleri konuşulmakta olup Hristiyanlık inancı hâkimdir.

Arap – İslâm Kültür Bölgesi

» Arap -İslâm kültür bölgesinin kaynağı Orta Doğu olup Kuzey Afrika ve Güneybatı Asya'da etkilidir.

» Nüfusun büyük bölümünde İslâm inancı hâkimdir. Genel olarak Sami – Arap dilleri konuşulmaktadır. Doğu kesimlerde yer alan İran (Fars) alt kültür bölgesinde ise Hint-Avrupa dil grubunda yer alan Farsça (Persçe) konuşulmaktadır.

» Arap -İslâm kültür bölgesi üç ilahi din olan Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerinin doğduğu kültür bölgesidir.

Slav – Rus Kültür Bölgesi

» Asya Kıtası'nın kuzeyi ve Doğu Avrupa'yı içine alan Slav – Rus kültür bölgesi Rusya, Ukrayna, Belarus, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Romanya, Sırbistan, Arnavutluk, Bulgaristan ve Yunanistan ülkelerinden oluşur.

» Slav – Rus kültür bölgesinde genel olarak Hint – Avrupa (Ari) dil grubuna ait Slav dilleri konuşulmaktadır.

» Nüfusun büyük bölümünde Hristiyanlığın Ortodoks mezhebi inancı hâkimdir.

Şark – Çin Kültür Bölgesi

» Uzak Doğu Asya'daki Çin, Japonya, Kuzey Kore ve Güney Kore gibi ülkelerden oluşur.

» Dünya nüfusunun büyük bir kısmını barındıran Şark – Çin kültür bölgesinde Altay dilleri ve Çin – Tibet dilleri konuşulmaktadır.

» Nüfusun genelinde yerel dinler ve Budizm inancı hâkimdir.

Şark – Hint Kültür Bölgesi

» Güney ve Güneydoğu Asya'da yer alan Hindistan, Sri Lanka, Nepal, Bangladeş, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerden oluşur.

» Bölgede çoğunlukla Hint -Avrupa (Ari) dilleri, Afganistan ve Pakistan'ın batısında İran dilleri konuşulmaktadır.

» Nüfusun yarısından fazlası Hindu inancına sahip iken İslâm inancının da yoğunlukta olduğu bir kültür bölgesidir.

Pasifik Kültür Bölgesi

» Avustralya, Yeni Zelanda ve pasifik çevresindeki adaları içine alır.

» Avrupa Kıtası'ndan fiziki olarak uzak olmasına rağmen İngiliz kültürüne benzerlik göstermektedir.

» Pasifik kültür bölgesinde konuşulan dil İngilizce olup hâkim din Hristiyanlıktır.

» Bölgenin yerlileri olan yerli Avustralyalılar (Aborjinler) ve Yeni Zelanda'nın yerlileri olan Maoriler, İngilizlerle mücadeleye girmiş ve yenilerek bölgede azınlık durumuna düşmüşlerdir.

Türk Kültürü

Türk kültürü, geçmişten günümüze Türk milletinin hayat tarzını ifade eder. Türk milleti dünya tarihinin en eski kültür ve medeniyetlerine sahiptir. Komşu olduğu dünyanın en eski kültürlerini etkilemesi, onlardan etkilenmesi nedeniyle de ayrı bir önem kazanır.

Türk kültürü ilk ortaya çıktığı bölge olan Orta Asya'nın, doğusunda Çin, güneyde Tibet ve Hint kültürü ile komşuydu. Doğal ve beşerî nedenlere bağlı olarak dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmek zorunda kalan Türkler şu an yaşadığımız Anadolu'ya geldiğinde doğusunda İran-Pers, batısında Avrupa kültürünün temeli kabul edilen Yunan kültürü ve en önemlisi temelden etkilendiği İslam kültürüyle komşu olmuştur. Türk kültürü bu köklü ve büyük kültürlere yüzyıllarca komşu olup ve varlığını en sağlam şekilde sürdürmektedir.

Türk kültürünün köklerini Orta Asya'da göçebe Gök Tanrı inancına sahip, savaşçı halkların kültürüne dayanır. Bu atlı göçebe kültürünün gelişim tarihi taş devrine kadar gider. Bu dönemlerde at, köpek, koyun gibi hayvanların evcilleştirildiği ilk dönemlerdir. Süt ürünleri, keten, halı dokumacılığı da bu dönemlerde gelişmeye başlamıştır. Tarih boyunca uzun zaman dilimleri içerisinde birlik ve beraberliklerini bozmadan yaşayan Türk dünyası kurduğu medeniyetlerle tarihte önemli rol oynamıştır. Göktürkler, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar bu devletlerin en önemlileridir. Türk kelimesinin içinde geçtiği ilk devlet Göktürklerdir. Türkler bozkır kültürünün temel simgelerinden olan atı çok iyi kullanmışlardır.

Göçebe olarak çadırdaki yaşadıkları için beslediği hayvanların yünlerinden yararlanarak halı kilim dokumacılığı ve küçük aletler yapmışlardır.

Türkler anayurdu olan Orta Asya'dan nüfus fazlalığı, otlakların verimsizleşmesi, su kıtlığı gibi nedenlerden dolayı göç etmişlerdir. Orta Asya'dan dört bir yana gerçekleşen göçlerden en önemlisi batıya doğru olanlarıdır. Bu göçler sonucunda Anadolu Türkleşmiş, daha sonra Avrupa içlerine kadar yayılmışlardır.

Yerleşik hayata geçtiklerinde ise dünyanın en eski kültürleri ile boy ölçüşebilecek mimari eserler ve sanat eserleri bırakmışlardır. Köprüler, çeşmeler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, camilere yüzyıllar öncesinde yapılmış eserlere günümüzde de rastlanabilmektedir. Bu eserlerin örnekleri çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Çin, Hindistan, Moğolistan gibi Asya ülkelerinden batıda Bosna-Hersek ve Macaristan'a kadar geniş bir alanda bu kültür izlerine rastlanmaktadır. Türk kültürüne ait eserlerin birçok farklı ülkelerde görülmesinde Türklerin Orta Asya'dan çeşitli yönlerde göç etmeleri, geniş bir coğrafi sahaya yayılmaları ve buralarda hakimiyet kurmaları bilim, sanatta çok ilerlemeleri etkilidir. Türkler hakimiyet kurdukları yerlerde, eserler meydana getirerek bu alanları Türkleştirmişlerdir.

Türkler çok gelişmiş bir devlet sistemine, çağını aşan yönetim biçimlerine, adli hukuk kurallarına ve düzenine sahiptir. Milyonlarca insanın konuştuğu mükemmel bir dil, çok çeşitli alfabe ve yazı tipleri kullanmışlardır. Dünyanın en mükemmel disiplinli ve kahraman ordusuna sahip olduğu için ortak bir tarih bilincine ulaşmıştır. Türkler yeryüzünde ilk kâğıt parayı basmış, ilk kumaşı kullanmış, atı ilk olarak evcilleştirerek hizmetlerinde kullanmışlardır.

Göktürk yazıtlarında da belirtildiği gibi "Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe ey millet senin ülkeni ve düzenini kim bozabilir?" düsturunu kurduğu çok sayıda devletle göstermiştir. Şehirleşerek ilk tarım yöntemlerini uygulamıştır. Farklı kültür ve inanca sahip farklı dilleri konuşan birçok milleti, aynı bayrak altında toplayarak büyük bir hoşgörü çerçevesinde bünyesinde barındırmıştır.

Türk Kültürünün Genel Özellikleri

- » Çok köklü ve eski olması
- » Coğrafi özelliklerinden dolayı hem göçebe hem de yerleşik özellikler taşıması
- » Kültür ocağının Orta Asya olması nedeniyle denizden uzaktır. Bu nedenle daha çok karasal özelliklerin etkisinde kalması
- » Birçok kültürü etkilemiş ve onlardan etkilenmiş olması
- » Geçim kaynaklarının daha çok tarım ve hayvancılık faaliyetleri olması
- » İnsan sevgisi ve Dünya barışını temel alması
- » Sanat, mimari ve edebiyat gibi birçok alanda zengin olması

Türk Kültürünü Etkileyen Faktörler

- » Komşu medeniyetlerin kültürleri
- » Yoğun olarak yapılan ekonomik faaliyetler (tarım, hayvancılık gibi)
- » Bulunduğu coğrafi konum
- » İklim ve bitki örtüsü
- » Yer şekilleri ve toprak özellikleri
- » Gelenek ve görenekler
- » En Su özellikleri
- » Dini inançlar

KÜRESEL TİCARET İLE HAMMADDE, ÜRETİM VE PAZAR İLİŞKİSİ

Üretilen mal veya hizmetin tüketici ile buluşması, ekonomik değeri olan başka ürünlerle değiştirilmesine ya da paraya çevrilmesine **ticaret** denir. İlk Çağ'da ticaret bir malın bir başka mal ile takas edilmesi yoluyla yapılırken bugün para ile yapılır. Ticaretin sınırları önceden yakın çevre ile sınırlı iken daha sonra ülkeler ve kıtalar arası ticaret yaygınlaşarak genişlemiştir. Ülke içinde yapılan ticarete **iç ticaret**, ülkeler arası olan ticarete **diş ticaret**, kıtalar arası yapılan ticarete ise **küresel ticaret** denir.

Ham Madde: Sanayi tesislerinde kullanılmak üzere üretilen maddelere denir. Ham maddeler bitkisel, hayvansal, madensel, orman ürünleri ve su ürünlerinden elde edilir.

Üretim: Ham maddelerin işlenerek mamül madde haline getiren entegre tesise denir. Bu tesislerden çıkan maddelere de **ürün** denir.

Pazar: Mal ve hizmetlerin alıcı ile buluştuğu zemine pazar denir. Üretim faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlar genellikle nüfusun kalabalık olduğu alanlar olduğu için pazar alanı haline gelir. Pazar oluşturmada

reklam yapmanın da ayrı bir önemi vardır

Dünyanın üretim bölgeleri şunlardır:

Sanayi Üretim Bölgeleri

- Batı Avrupa
- Kuzey Amerika
- Rusya Federasyonu
- Doğu ve Güneydoğu Asya

Enerji Üretim Bölgeleri

- Kuzey Amerika
- Orta Doğu
- Rusya Federasyonu
- Doğu Asya

Hizmet Üretim Bölgeleri

- Avrupa
- Amerika Birleşik Devletleri
- Doğu ve Güneydoğu Asya
- Dünyadaki Önemli Üretim ve Tüketim Alanları

Bazı Tarımsal Ürünler

Çin, Hindistan, ABD, Rusya gibi tüketimin fazla olduğu ülkelerde buğday; Çin, Hindistan, Endonezya, Bangladeş gibi Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde pirinç; ABD, Çin, Brezilya gibi ülkelerde mısır; Çin, Rusya, Hindistan gibi ülkelerde ise patates yetiştirilmektedir.

Bazı Hayvansal Ürünler

Çin, Avustralya, Hindistan gibi ülkeler koyun yetiştiriciliğinde, Hindistan, Brezilya ve Çin gibi ülkeler ise sığır yetiştiriciliğinde ilk sırada gelmektedir. Ticari hayvancılık; ABD'nin batısı, Güney Afrika stepleri, Güney Amerika ve Avustralya otlaklarında yaygındır. Balıkçılıkta Çin, Peru, Hindistan gibi ülkeler önde gelmektedir.

Orman Ürünleri

Orman alanlarının dünyada en geniş yer tuttuğu ülkeler; Rusya, Çin, Kanada ve ABD'dir.

Madenler

Çin, Brezilya, Avustralya, Şili, ABD ve Peru'da demir; Endonezya, Peru ve Çin'de kalay; Avustralya, Çin ve Brezilya'da boksit ve alüminyum; Güney Afrika ve Kazakistan'da ferrokrom; ABD, Güney Afrika ve Avustralya'da altın; Türkiye ve ABD'de ise bor çıkarılır.

Enerji Kaynakları

Çin, ABD ve Hindistan'da taş kömürü; Almanya, Çin ve ABD'de linyit; Suudi Arabistan, ABD, Rusya ve İran'da ham petrol; Rusya, İran ve Katar'da doğal gaz çıkarılırken Kanada, Çin ve Brezilya'da da hidroelektrik üretimi gerçekleşir.

Sanayi Ürünleri

Sanayi üretiminde; ABD, Japonya, Almanya, Çin ve Fransa önemlidir.

TURİZM FAALİYETLERİNİN ÜLKELER ARASI ETKİLEŞİMDE ROLÜ

Turizm gelir ve giderleri görünmeyen gelir giderler arasında olduğundan görünmeyen ihracat olarak da bilinir. Görünmez olmasının nedeni turistin gittiği ülkeye döviz girdisi sağlamasıdır. Bu ihracat şeklinde herhangi bir sözleşme olmadığı için görünmez niteliğini taşımaktadır.

İnsanları Turizme Yönelten Faaliyetler

- » Doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel değerleri görme ve tanıma
- » Aile, dost, akraba ziyaretleri, iş, inanç, sağlık, dinlenme ve eğlence
- » Eğitim – öğretim, kongre -toplantıya katılma, sportif aktivitelerde bulunma etkilidir.

Turizmin Etkileri

Turizm faaliyetine katılan insanlar; gittikleri yerlerde gezme, eğlenme, dinlenme vb. şeylere ihtiyaç duyar ve bu yerlere ekonomi, fikir ve yenilik bakımından katkı sunar. Dünya üzerinde birçok ülke turizm faaliyetlerinden önemli ekonomik gelirler elde etmektedir.

Turizm; ülkeler arası etkileşimde ekonomik, politik, ekolojik, sosyal ve kültürel etkilere sahiptir.
Ekonomik Etkileri

Turizmin ekonomik etkisi Dünya'nın en dinamik ve en büyük bacasız sanayisidir. Özellikle geri kalmış ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için kalkınma sürecinin başlangıcıdır. Dünya'daki turizm gelirleri GSMH'nin % 11'ini oluşturur.

Politik Değeri

Ülkeler arası ilişkinin gelişmesi ve etkileşimin sağlanmasında turizmin payı çok büyüktür. Turizmde uluslar birbirini tanıma fırsatı bulur. Bu da farklı milletler arasında barış ve dostluğun gelişmesini sağlamaktadır.

Sosyokültürel Etkiler

Farklı uluslara ait insanlar ve toplumlar birbirlerini etkileyerek kültürel bağlar oluştururlar. Bu kültürel bağlar insanlar arasında hoşgörünün gelişmesi ve güçlenmesini sağlar.

Çevre ve Ekolojik Etkileri

Turizmin kaynağını oluşturan çevre ve ekolojik unsurların, dengeli bir şekilde sürekliliğinin sağlanması gerekir. Çünkü, çevre ve ekoloji turizmin temel dayanağını oluşturur. Eğer doğal kaynaklar ve kültürel çevre bilinci yönetilir ve kullanılırsa turizmin gelişmesi mümkün değildir.

ÜLKELERİN SANAYİLEŞME SÜREÇLERİ

İngiltere'nin Sanayileşme Süreci

Gelişmişliğin ve kalkınma hızının göstergesi olan en önemli ekonomik faaliyet sanayidir. Sanayi faaliyetlerinin artması, atölye tipi üretimden seri üretime geçişin hızlanması demektir. Sanayileşme, bir bölgenin ya da bir ülkenin sosyal kültürel yapısını etkilediği gibi ekonomik anlamda da bazı değişikliklere neden olmaktadır.

Dünya ekonomi tarihine baktığımızda bu süreci ilk yaşayan ülkenin İngiltere olduğunu görmekteyiz. Manchester (Mençestir)şehrinde başlayan bu süreç zamanla önce Avrupa Kıtası'na daha sonra bütün dünyaya yayılmıştır. Sanayileşme sürecinin ilk olarak İngiltere'de başlamasında, sahip olduğu donanma ve özellikle 15 yy. dan sonra sömürgeleştirdiği ülkeler sayesinde olmuştur. Doğal kaynaklar bakımından zengin olan bu ülkelerin kaynaklarını önce yelkenli gemilerle sonra da buharlı büyük gemilerle taşıyarak kendi ülkesine götürmüştür.

Atlas Okyanusu üzerinde kurulmuş olan İngiltere aslında bir ada devletidir. Avrupa Kıtası'nda stratejik konumu en yüksek olan bu devlet XIX. asırdaki derebeylik çatışmalarından, mezhep kavgalarından, savaşlardan ve siyasi huzursuzluklardan kendini koruyabilmiştir. Bu durum ona siyasi istikrarı sağlamanın yanında Avrupa ülkeleri içinde bilim, sanat ve fikir alanında ileriye giden uygarlık olma yolunu açmıştır. Sanayi devri olmasının ardında bilim-teknik alanında yapılan icraatlar ile fabrika sayısının her geçen gün artması yatmaktadır. İngiltere'yi dünya ülkeleri arasında birinci sıraya getiren faktör pamuk ve demir sanayisinde göstermiş olduğu gelişmeler olmuştur. Dokuma, İngilizlerin eskiden beri iyi oldukları alandı ve pamuklu dokumadan önce yünlü dokuma imalatı yapmaktaydılar. Bu durum pamuklu dokuma sanayisine geçişte İngilizlere kolaylık sağlamıştır.

İngiltere'de el ya da ayakla çevrilen iplik yapma makinesinin biraz daha gelişmişini Hargreaves (Hargrees) iplik yapma makinesi olan spinning-jnyen(siping-cen) bir seferde birçok ipi bükme

özelliğine sahipti. Makine ucuz ve küçük olduğu için eve alınıp üretim yapılabilirdi. Ayrıca makinenin çalışma düzeneğinin basit olması kullanıcı sayısının kısa sürede artmasını sağlamıştır. 1770 yılından 1778 yılına kadar iplik üretimi İngiltere’de bu şekilde devam etmiştir. 1778 yılında yünlü dokuma eski önemini kaybetti yerini pamuklu dokuma aldı. 1769 yılında Arkwright (Arkrayt) icad ettiği su gücüyle çalışan makineler ile pamuklu dokuma gelişmiş ve dayanıklı ip üretimi İngiliz pamuklu kumaşını ortaya çıkarmıştır.

Bu makinenin sanayide yer almasıyla ev tipi üretimden yavaş yavaş fabrika üretimine geçişi başlatmıştır. Bu anlamda Manchester (Mençestir) fabrikaların toplandığı ve sanayileşmenin başladığı ilk şehir olmuştur. Sanayileşme sürecinde demir, kömür ve buhar gücünün kullanımı demir yolu ağının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kömür hem enerji kaynağı hem de yurt dışına satılan ihraç ürünü olarak İngiltere’ye önemli fayda sağlamıştır. Bu durum kömürle çalışan fabrika sayısının İngiltere’de artmasına ve uzak mesafelere kadar yayılmasına neden olmuştur. İngiltere de sanayinin başladığı yıllarda nüfusu altı milyon iken seksen yıl sonra yapılan sayımda nüfusu 14 milyona çıkmıştır. Nüfusundaki bu artışın nedeni erken evliliklerin sık yaşanması ve fabrikalarda çocuk iş gücünden faydalanmalarıdır. Çocuklar pamuk atölyelerinde çalışmaktaydı çünkü çocuklar hem itaatkârdı hem de ucuz işgücünü oluşturuyorlardı. 1795 yılında devletin çocuk sayısına göre ailelere yardım ve teşvik primumi vermesi çocukların önemini daha da arttırmıştır.

Sanayinin artması tıp alanında yenilikleri de beraberinde getirmiş ve özellikle çocuk ölümlerinde hızla azalmalar yaşanmıştır. Hastane ve dispanser sayısı artmıştır. Sadece tıp alanında değil aynı zamanda hızlı şehirleşmeyi de ortaya çıkaran bu durum kırdan kente olan göçleri başlatmıştır. 1700’lü yıllarda nüfus daha çok güney İngiltere’de bulunurken kuzeydeki maden ocaklarının işletilmesi ve özellikle Manchester (Mençestir) ile Liverpool’daki (Livirpul) fabrikaların varlığı nüfusun burada toplanmasının en önemli nedeni hâline gelmiştir. 1800-1900 yılları arasında şehirde yaşayan nüfusun oranı %27 den % 64’e yükselmiştir. Bu durum İngiltere’yi bir tarım ülkesi olmaktan çıkarmış sanayi devri hâline getirmiştir. 1750 yılında 159 olan şehir sayısı yüz yıl sonra 1850’de 460’a çıkmıştır.

Sanayileşme giderek batı ülkelerinde hızla yayılmaya başlamış ve üretimin artması, fabrikaların çoğalması toplumların sosyal ve ekonomik yapılarında köklü değişikliklere neden olmuştur. Kömür, demir ve petrol sanayi için vazgeçilmez olmuştur çünkü bu üçü bugün hâlâ sanayinin belkemiğini oluşturmaktadır. İngiltere’de olduğu gibi diğer dünya ülkeleri de kendi çapında sanayileşme süreci içine girer ancak her ülkenin sanayileşme hızı aynı olmaz. Gelişmeleri yakından takip edip ekonomik hayata geçiren ülkeler kalkınma hızını arttırdığı gibi yatırımların boyutunu da büyütür. Gelişip kalkınan toplumlarda kişi başına düşen milli gelir payı yüksek olduğu için halkın refah düzeyi de yüksektir. Böyle ülkelerde hizmet sektörü geliştiği gibi nüfus artış hızı giderek azalır çünkü makineleşme insan gücüne olan ihtiyacı minimize eder.

Sanayileşmiş Bir Ülke: Almanya

Orta Avrupa ülkelerinden olan Almanya, sanayileşmiş ülkelerdendir. Almanya’da sanayileşme süreci, İngiltere ve Fransa’ya göre daha geç başlamıştır.

18. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere’de buhar makinesinin bulunmasıyla başlayan sanayileşme süreci, Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bir dönemi başlatmıştır. İngiltere’de başlayan bu süreç, yarım asra yakın bir süre, yalnızca İngiltere’yle sınırlı kalmıştır. Çünkü fabrika kurmak için gerekli olan ve yalnızca İngiltere’de üretilen makinelerin ihracatı, bu ülke tarafından yasaklanmıştır. 1824’te İngiltere parlamentosunun aldığı kararla fabrika kurmak için gerekli olan makinelerin ihracatı serbest bırakılmıştır. Böylece İngiltere’de başlayan sanayileşme süreci Avrupa’nın diğer ülkelerine de sıçramıştır.

Almanya, 19. yüzyılın başlarında bir tarım ülkesiydi. Çalışan nüfusun yaklaşık üçte ikisi tarımla uğraşıyordu. Ülkede ihraç edilen ticari ürünlerin yaklaşık yarısı el sanatlarına dayalıydı.

Almanya'da sanayileşme süreci 19. yüzyılın başlarında başlamıştır. 1824'ten sonra İngiltere'den ithal edilen ve diğer ülkelerdeki teknolojinin taklit edilmesiyle üretilen makineler sayesinde Almanya da sanayileşme sürecine girmiştir.

Almanya'nın sanayileşme sürecindeki önemli gelişmelerden biri, yüksek gümrük vergileriyle ülkedeki üretimi koruması olmuştur. Bu sayede bir yandan yerli üretim korunmuş, diğer yandan sanayinin geliştirilmesi için önlemler alınmıştır.

Almanya, bir yandan kömür yataklarını kullanarak demir çelik üretimine önem vermiş, diğer yandan demir yolu yapımı konusunda dünyanın önemli bir gücü hâline gelmiştir.

Alman Devleti'nin sanayiye teşvik etmesi ve teknik eğitime önem vermesi, teknoloji alanında ilerlemesini sağlamıştır. Ayrıca başka ülkelerdeki teknolojinin ve endüstriye dayalı bilginin transfer edilmesi de ülkede sanayileşmenin önünü açmıştır.

Almanya'da sanayileşmeyle ilgili diğer bir gelişme ise devletin bazı sanayi kuruluşlarını kendisinin kurması ve özel sektörü teşvik etmesi olmuştur. Ayrıca yatırımcılara üretim makinelerinin hediye edilmesi, ülke genelinde makinelerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Böylece Almanya, kısa süre içinde sanayileşmiş ülkeler içindeki yerini almıştır.

Almanya'da sanayileşme süreci, İkinci Dünya Savaşı döneminde kesintiye uğramış, sonraki süreçte yeniden başlamıştır. Almanya, dünyadaki birçok teknolojik buluşa imza atmıştır. Günümüzde otomotiv, kimya, demir çelik ve elektrikli cihazlar ile makine, Alman sanayisinin gelişmiş kollarıdır.

Otomotiv, Almanya'nın önemli sektörlerinden biridir. Ülke ihracatının %17,5'ini otomobiller oluşturmaktadır. Ülke, sanayileşmeden dolayı dünyada en fazla ticaret yapan ülkeler arasında yer almaktadır.

Almanya, yeryüzünde ilk otomobilin üretildiği ve ilk otoban projesinin gerçekleştirildiği ülkedir. Bu nedenle ülkedeki ulaşımda kara yolu önemli bir yere sahiptir. Kuzey ve Baltık denizlerine kıyısı bulunan Almanya'da deniz ulaşımı da çok gelişmiştir. Ayrıca Almanya'nın bütün şehirlerinde havaalanı bulunmaktadır.

Sanayileşmiş bir ülke olduğu için Almanya'da ticaret de çok gelişmiştir. Ülke, daha çok Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD ile ticaret yapmaktadır. Otomobil, ilaç, demir çelik ürünleri, kimyasal maddeler, kâğıt, elektrikli araçlar ve çeşitli makineler, ülkenin başlıca ihraç ürünleridir. İthalatında ise petrol, gıda ürünleri ve sanayi için gerekli olan ham maddeler ilk sırada yer almaktadır.

BÖLGESEL VE KÜRESEL ÖRGÜTLER

Birleşmiş Milletler

24 Ekim 1945 yılında 51 ülkenin bir araya gelmesiyle New York'ta kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan ülkeler tarafından savaş sonunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek amacıyla kurulmuştur.

193 üyesi vardır. (Son üye olan ülke Güney Sudan'dır.)

Türkiye Birleşmiş Milletlerin kurucu üyeleri arasında yer almaktadır.

Genel kurul, genel sekterlik, güvelik konseyi, ekonomik ve sosyal konsey, uluslararası adalet divanı, vesayet konseyi Birleşmiş Milletler teşkilatının organlarıdır.

Fransa, Rusya, ABD, İngiltere ve Çin kararları veto etme hakkına sahiptir.

Genel sekreterlik Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın en üst idari organıdır.

NATO

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü olan NATO, 1949'da ABD, İngiltere, Kanada, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya, İzlanda, Danimarka, İsveç, Portekiz ve Lüksemburg tarafından

kurulmuştur. Türkiye, Almanya, Yunanistan ve İspanya örgüte sonradan üye olmuştur. Merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'dedir.

Örgütün kuruluş amacı, sosyalist bloktan gelecek olan saldırılara ortak cevap vermektir. Antlaşma gereği, üye ülkelerden birine yapılacak saldırı, bütün üyelere yapılmış sayılacaktır.

NATO'nun en üst organı, Kuzey Atlantik Konseyi'dir. Konsey, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Haftada bir kez temsilciler, yılda bir kez başkanlar düzeyinde toplanmaktadır. Askerî Komite ise üye ülkelerin genelkurmay başkanlarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu komite, yılda birkaç kez genelkurmay başkanları düzeyinde toplanmaktadır.

NATO'nun savunma bölgesi, üç komutanlıktan oluşmaktadır. Bunlar Atlantik Müttefik Yüksek Komutanlığı, Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı ve Manş Müttefik Yüksek Komutanlığıdır.

PEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

1960 yılında Bağdat'ta kurulmuştur.

Petrol fiyatlarının ve üretim miktarlarının belirlenmesi amacıyla kurulmuştur.

Suudi Arabistan, Irak, İran, Venezuela, Kuveyt kurucu ülkelerdir.

Katar, Libya, Cezayir, Nijjerya, Endonezya, Gabon, Ekvator, Angolla, Birleşik Arap Emirlikleri sonradan katılan ülkelerdir.

OECD (İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı)

OECD, bir ekonomik örgüttür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1948'de Avrupa'daki ekonomik sorunları çözmek için OEEC (Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü) kurulmuştur. 1961'de ABD ve Kanada'nın da bu örgüte katılmasıyla örgütün adı OECD olmuştur.

Günümüzde 34 ülkenin üye olduğu bu örgüt üyelerine ekonomik büyüme, ticaret, yatırım, teknoloji ve yoksullukla mücadele konularında yardımcı olmaktadır.

ABD, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kore, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovak, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan bu örgütün üyeleridir.

Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin kuruluşu 1950'li yıllara dayanmaktadır. Bu örgüt, 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan Paris Antlaşması ile kurulmuştur. 1957'de Roma Antlaşması'yla Avrupa ülkelerinin birleşmesi için başlatılan süreç doğrultusunda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur.

Bu kuruluş, sonraki süreçte Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Avrupa Birliği'nin asıl kuruluşu, Maastricht (Masriht) diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması ile 1993'te gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşma ile 1999'a kadar parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak güvenlik ile adalet ve içişlerinde iş birliği politikalarının meydana getirilmesine karar verilmiştir.

ÇEVRE SORUNLARININ OLUŞUM SEBEPLERİ

Çevre Sorunlarının Oluşum Sebepleri

Doğal ve beşerî nedenlerle çevrenin zarar görmesi, kirlenmesi ve doğal dengenin bozulmasına **çevre sorunları** denir.

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında en önemli unsur insandır. Özellikle sanayi devriminin tüm dünyada hızlı bir biçimde yayılması fosil yakıtların bilinçsizce kullanılması doğadaki kirlenmeyi artırıcı bir unsur olmuştur. Bu durumu sadece sanayileşme ile açıklamamız doğru olmaz aynı zamanda her geçen gün artan dünya nüfusu çevrenin kirlenmesine ve doğal kaynakların yok olmasına neden olmaktadır.

Çevre sorunlarının nedenleri şunlardır: Nükleer kazalar, ozon tabakasının incelməsi, biyoçeşitlilikteki kayıplar, iklim değışikliği, ormanların yok olması; kentsel, tıbbi ve diğer kimyasal atıklar, havadaki toksik maddeler, çeşitli maden ve fabrika kazaları; deniz, göl, akarsu ve yer altı sularının kirliliği, toprak kirliliği, tehdit altındaki türlerin korunamaması; su, karbon, azot ve oksijen gibi madde döngülerindeki bozulmalar, çölleşme, içme suyu temindeki güçlükler, hızlı nüfus artışı, kentleşme hızının kentsel nüfus artışından düşük olması, kontrolsüz göç, meraların aşırı kullanılması, kaçak avlanma, gürültü kirliliği, sürdürülebilir kalkınma; turizm, tarım, maden ve sanayi politikalarının yetersizliği, enerji ihtiyacının giderilmesi ve üretim sırasında ortaya çıkan çeşitli sorunlar, toprak erozyonu, denizlerdeki petrol sızıntıları, toprağın aşırı ve yoğun kullanımı, sulak alanların kurutulması gibi faktörlerdir.

DOĞAL KAYNAK KULLANIMI VE ÇEVRESEL ETKİLERİ

Doğal Kaynak Kullanımı ve Çevresel Etkileri

Doğada çeşitli yollarla oluşmuş ve tekrar oluşma imkânı olmayan kaynaklara yenilenemeyen ya da tükenen kaynaklar denir. Fosil yakıtlar ve madenler bu tip kaynaklar arasında yer alır. Kömür, petrol, doğal gaz gibi kaynaklar günümüzden milyon yıl önce oluşmuş ve canlı kalıntılarından meydana gelmiştir. Bu kaynakların kullanımı ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi tüketim oranları da aynı değildir.

Yenilenebilir enerji kaynakları alternatif enerji kaynakları veya çevre dostu enerji kaynakları olarak da anılırlar.

Hidroelektrik enerji santrallerinin kurulması esnasında tarihî ve kültürel yapılar ile yerleşim yerleri sular altında kalarak bölge halkının göç etmesine neden olur. Barajların yapılmasıyla arazi kayıpları, ormanların tahribi ve akarsu drenaj sisteminin de bozulması gibi çevre sorunları meydana gelir. Barajlar bölgenin iklimatik özelliklerini değıştirdiği için ekosistem üzerinde de etkili olmaktadır.

Jeotermal enerjinin kullanıldığı yerlerde etrafa yayılan sıcak su ve buhar biyolojik çeşitlilik üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Rüzgâr enerjisi santrallerinin geniş arazi kullanımı, görüntü ve gürültü gibi olumsuz etkileri olmakla beraber elektromanyetik alan oluşturarak çevreye zarar vermektedir.

Güneş enerjisi elde etmek için kurulan Güneş panelleri geniş alanlar işgal etmekte ve görüntü kirliliği oluşmaktadır.

Biyokütle enerjisi üretmek için yetiştirilen tarım ürünlerinde gübre kullanımı ve ortaya çıkan atıkların yakılması veya çevreye bırakılması çeşitli çevre sorunlarına neden olmaktadır.

Taş ocaklarının çevreye etkisi

» Taş ocakları, inşaatlarda ve sanayide gerekli olan taş, kum, mıcır, karayolu ve demir yolu dolgu malzemesi ile çimento ve beton üretmek amacıyla kurulmaktadır.

» Taş ocakları bitkiye, insana, suya, tarıma, canlıya, toprağa ve havaya zarar verir.

» Patlamalı yöntem ile ses gürültü ve hava kirliliği artar, yüzey ve yeraltı direnç problemleri kontrol edilemez.

Orman tahribatının çevresel etkileri

» Yeryüzünün 1/4'ünü ormanlar kaplar.

» Tropikal yağmur ormanları yeryüzündeki ormanların % 6'sını kaplar.

» Tropikal yağmur ormanları dünyadaki bitki ve hayvanların %50'sinden fazlasını barındırır.

» Atmosferdeki oksijenin %40'ını tropikal yağmur ormanları oluşturur.

Yeraltı Suyunun Kullanılmasının Çevresel Sonuçları

Yeraltı sularının çeşitli amaçlarla aşırı kullanımı birtakım çevresel sonuçları ortaya çıkarır.

» Yeraltı su tablası seviyesinin azalması

» Kıyılarda tatlı suyun tuzlu suyla yer değıştirmesi

» Yerin çökmesi ve obrukların oluşması

» Tarım topraklarının tuzlanması ve çoraklaşması

» Göllerin ve akarsuların kuruması

» Konya Ovası ve Tuz gölü çevresinde aşırı ve bilinçsiz su kullanımı yukarıda sözü edilen olumsuzlukları doğurmaktadır.

ARAZI KULLANIMINA ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLER

Arazi kullanım şekli, çevre açısından büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü plansız ve yanlış arazi kullanımı sonucunda çevreye büyük zararlar verilebilmektedir. Örneğin bitki örtüsünün tahrip edilmesi, tarlaların nadasa bırakılması ve tarlaların eğim yönünde sürülmesi, toprak erozyonuna neden olmaktadır. Bunun sonucunda verimli topraklar yok olmaktadır.

Aynı şekilde verimli tarım alanlarının yerleşme ve sanayi alanı olarak kullanılması, fay hatlarının bulunduğu yerlerde ve akarsu taşkın yataklarında yerleşmelerin kurulması, dere yataklarına çeşitli materyallerin dökülmesi, önemli çevre sorunlarına neden olabilmektedir.

Arazinin plansız ve bilinçsiz kullanımı doğal dengeyi bozmakta ve çevresel sorunlara neden olmaktadır. Örneğin; verimli tarım topraklarının yerleşime ve sanayiye açılması sınırlı olan tarım alanlarının azalmasına buda gelecekte birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olur.

Bunların Bazıları;

- » Toprakların tarıma elverişliliğini yitirmesi,
- » Çevre kirliliğinin ortaya çıkması,
- » Yeraltı sularının azalması, sel ve taşkınların artması,
- » Toprak kirliliği ve erozyon sorunlarının ortaya çıkmasıdır.

Arazi Planlamasında Göz Önünde Bulundurulması Gerekenler

- » Çevre Sorunları
- » Yerçekilleri Özelliği
- » İklim Özellikleri
- » Bitki Örtüsü
- » Doğal Kaynaklar
- » Jeolojik Yapı
- » Su Kaynakları
- » Yeraltı kaynakları
- » Toprağın Özellikleri
- » Tarihi Yapısı

Arazinin Yanlış Kullanılmasının Sonuçları

Günümüzün en büyük sorunlarından birisi plansız arazi kullanımımızdır. Plansız arazi kullanımı doğal dengeyi bozar ve çevre sorunlarına yol açar. Bu nedenle yerleşim birimlerinin kurulması ve gelişmesinde arazi yapısı dikkate alınmalıdır. Bunun dışında iklim özellikleri, toprak özellikleri ve su kaynakları gibi durumların da dikkate alınmasında fayda vardır. Bu durumların dikkate alınmaması sonucunda, ortaya çıkacak sorunlar çevreyi ve insan yaşamını olumsuz etkiler.

Arazi kullanımındaki yanlışlıkları ülkemizden örnekleyelim;

Ülkemizdeki fay hatları üzerine kurulan İzmit, Erzincan, Van gibi kentler depremler sonucunda büyük zarar görür.

Ankara'nın geniş bir çanak içerisine kurulup gelişmesi havaya karışan zararlı gazların hava kirliliği yaratmasına yol açar.

Çukurova, Çarşamba ve Bafra Ovaları verimli topraklardan oluşmasına rağmen fabrikalar kurulmuş, yerleşime açılmıştır.

İzmit, Bursa, İzmir ve Adana gibi illerimizde şehrin büyüme yönü ve planlanmadığından sanayi merkezleri şehrin içinde kalmıştır.

Karadeniz kıyı şeridindeki ormanlar yok edilmiş, deniz doldurularak yol ve yerleşim alanına dönüştürülmüştür.

ATIKLARIN KORUNMA YÖNTEMLERİ

Katı, sıvı ve gaz atıklar, hem insan hayatı hem de çevre açısından tehdit edici durumdadır. Bu sorunlardan bazılarının zararları küresel boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle atıklardan korunmak için uluslararası önlemler de alınmaktadır.

Katı atıklardan korunmak için öncelikle bu atıkların özellikleri belirlenmeli ve her atık, özelliğine göre depolanmalı ya da imha edilmelidir. Örneğin nükleer atıklar, özel araçlarla toplanmalı ve yerin derinliklerinde özel hazırlanmış bölmelerde saklanmalıdır. Yanıcı ve patlayıcı maddeler de aynı şekilde özel olarak toplanmalı ve kontrol edilebilecek şekilde depolanmalıdır.

Sıvı atıklardan korunmanın en önemli yolu, bu atıkların zararlılardan arındırılarak doğaya bırakılmasıdır. Sanayi merkezlerinde üretim ve soğutma amacıyla kullanılan suların o hâliyle diğer sulara karışması önlenmelidir.

Günümüzde belediyelere ait çok sayıda atık su arıtma tesisi bulunmaktadır. Bunların sayısı artırılmalı ve sanayi kuruluşlarındaki atık sular, zararlılardan arındırılarak doğaya bırakılmalıdır.

Gaz atıklardan korunmanın en önemli yollarından biri, bu atıkların zararlarını azaltmak için termik santrallere ve fabrika bacalarına filtre takılmasıdır. Ayrıca ormanların ve diğer bitki örtüsünün korunması, fosil yakıtlar yerine çevreyi kirletmeyen alternatif enerji kaynaklarının kullanılması da atıklardan korunma yöntemlerindedir.

GERİ DÖNÜŞÜM

Doğal kaynaklar sınırsız değildir. Dikkatlice kullanılmadığı zaman bir gün bu kaynaklar tükenecektir. Hayat standartlarını yükseltme çabaları ve ortaya çıkan enerji krizi ile bu gerçeği gören gelişmiş ülkeler atıkların tekrar kazanılması için yöntemler aramış ve bulmuşlardır. Avrupa Birliği üye ülkelere atıkların kazanılması şartı getirmiştir.

Geri dönüşüm sonucunda;

- » Çevre kirliliği azalır.
- » Enerji tasarrufu sağlanır.
- » Doğal kaynaklar korunur.
- » Atık miktarı azalır.

Geri dönüşüm projelerinin bu kadar ivme kazanmasında en etkili iki faktör savaşlar ve çevre bozulmaları olmuştur.

Geri dönüşümle ilgili dünyadan bazı örnekler;

İtalya'da bazı meyve ve sebze üreticileri, ambalajları çok kullanımlı ve geri dönüşümlü olarak üretmeye başladılar. Bunun sonucunda taşıma ambalajları 30 sefere kadar kullanılabilir. Bu sayede sebze ve meyveler tüketicilere daha ucuz ulaşmaya başlamıştır.

İsveç'te ambalaj atıklarını %25 azaltmak için lojistik bir sistem geliştirilmiştir. Bu sisteme meyve, sebze ve günlük tüketim ürünlerinin ambalajları dahil edilmiştir. Çeşitli boyutlarda, daha sağlam ve uzun ömürlü taşıma kutuları üretilmiştir. Geri dönüşüme gidinceye kadar yüzlerce kere kullanılabilir olan kutular, en az 10 yıl dayanacak sağlamlıkta yapılmıştır.

İtalya'da bir firma, zehirli maddelerin yok edilmesi için kullanılan fırınlarda oluşan uçucu küllerden tekstil, çimento, plastik ürünlerini güçlendirmede kullanılacak malzemeler üretmiştir. Belçika'da ikinci el eşyalar için bir toplama, yenileme ve depolama merkezi kurulmuştur. Buradaki eşyalar ucuz fiyata tüketicilere sunulmuş ve bu projeye gençlere, engellilere iş imkânı sağlanmıştır.

